

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GASTRONOMİ VE MUTFAK SANATLARI ANA BİLİM DALI

**MEVLEVİ KÜLTÜRÜ MUTFAK TERİMLERİ
ÜZERİNE ADBİLİMSEL BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İMREN YILDIZ

GAZİANTEP

OCAK 2017

T.C.
UNIVERSITY OF GAZİANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF GASTRONOMY AND CULINARY ARTS

**AN ONOMASIOLOGICAL STUDY ON THE TERMS
OF THE MAWLAVI CULTURE CUISINE**

MASTER'S OF ART THESIS

İMREN YILDIZ

GAZİANTEP
JANUARY 2017

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GASTRONOMİ VE MUTFAK SANATLARI ANA BİLİM DALI

**MEVLEVİ KÜLTÜRÜ MUTFAK TERİMLERİ
ÜZERİNE ADBİLİMSEL BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İMREN YILDIZ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZKAN
İkinci Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet ÇİÇEK

GAZİANTEP

OCAK 2017

T.C.
UNIVERSITY OF GAZİANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF GASTRONOMY AND CULINARY ARTS

**AN ONOMASIOLOGICAL STUDY ON THE TERMS
OF THE MAWLAVI CULTURE CUISINE**

MASTER'S OF ART THESIS

İMREN YILDIZ

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ali ÖZKAN

Co- Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet ÇİÇEK

GAZİANTEP

JANUARY 2017

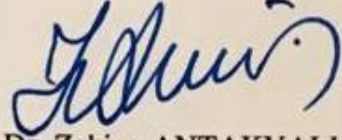
T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GASTRONOMİ VE MUTFAK SANATLARI ANA BİLİM DALI

Mevlevi Kültürü Mutfak Terimleri Üzerine Adbilimsel Bir Çalışma

İmren YILDIZ

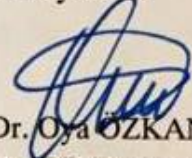
Tez Savunma Tarihi: 27.01.2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

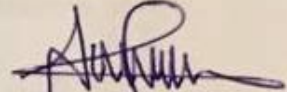

Yrd. Doç. Dr. Oya ÖZKANLI
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet ÇİÇEK
İkinci Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZKAN
Tez Danışmanı

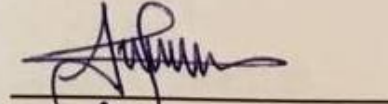
Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

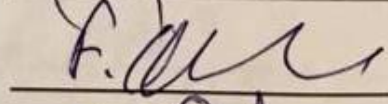
(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

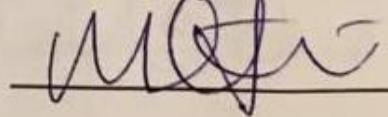
Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZKAN

Yrd. Doç. Dr. Fatma YALINIZ

Yrd. Doç. Dr. Mecit ÖZDEMİR

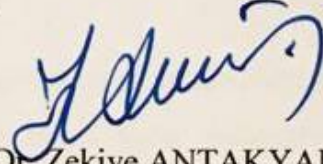
T.C.
UNIVERSITY OF GAZİANTEP
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF GASTRONOMY AND CULINARY ARTS

An Onomasiological Study on the Terms of the Mawlawi Culture Cuisine

İmren YILDIZ

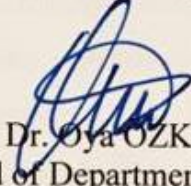
Date of Viva: 27.01.2017

Approval of the Graduate School of Social Sciences

Assoc. Prof. Dr. Zekiye ANTAKYALIOĞLU
Director

I certify that this thesis satisfies all the requirements as a thesis for the degree of Master's of Art.

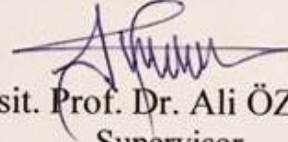

Assist. Prof. Dr. Oya ÖZKANLI
Head of Department

This is to certify that we have read this thesis and that in our opinion it is fully adequate, in scope and quality, as a thesis for the degree of Master's of Art.

Assoc. Prof. Dr. Mehmet ÇİÇEK
Co-Supervisor

Assit. Prof. Dr. Ali ÖZKAN
Supervisor

This is to certify that we have read this thesis and that in our opinion it is fully adequate, in scope and quality, as a thesis for the degree of Master's of Art.

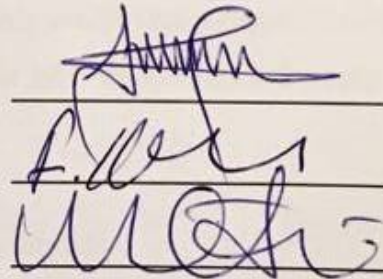
Examining Committee Members:
(Title, Name and SURNAME)

Signature

Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZKAN

Yrd. Doç. Dr. Fatma YALINIZ

Yrd. Doç. Dr. Mecit ÖZDEMİR

ÖZET

MEVLEVİ KÜLTÜRÜ MUTFAK TERİMLERİ ÜZERİNE ADBİLİMSEL BİR ÇALIŞMA

YILDIZ, İmren

Yüksek Lisans Tezi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları A.B.D.

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZKAN

İkinci Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet ÇİÇEK

Ocak 2017, 91 Sayfa

Bu çalışmada Mevlevi kültürü mutfak terimlerinin tespiti, anlamlarının açıklanması ve kullanım biçimlerinin ortaya çıkarılması konu edilmiştir. Tezin kuramsal çerçevesi bağlamında birinci bölümde konuya giriş yapılmış ve araştırmanın genel çerçevesi çizilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemine dair bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Mevlana'ya, Mevleviliğe, Mevlevi mutfağına ve mutfak kültürüne dair bazı temel bilgiler verilmiştir. Ayrıca bazı yerlerde resimler ve fotoğraflar yardımıyla bu bilgiler görsel olarak da desteklenmiştir.

Dördüncü bölümde “dil ve kültür ilişkisi” açıklanarak bu ilişki “Mevlevilik ve Mevlevi mutfağı” açısından değerlendirilmiştir. Mevleviler arasındaki “kültür dilinin” (Kaplan, 2006) “jargon” özelinden çıkıp “terim” genelinde değerlendirilme sebebinden bahsedilmiştir. Burada çeşitli tasavvuf terimleri sözlüklerinden derlenen Mevlevi kültürü mutfak terimlerinin adbilimsel (onomasyolojik) açıdan incelenmesi amaçlandığından öncelikle adbilimsel bir alan olan onomasyolojinin ne olduğuna dair bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde ise terimin tanımı yapılmış ve Türk-İslam kültürün bir parçası olan Mevlevi mutfağına ait -güncelliğini yitiren ya da korumaya devam edip deyimleşmiş- birtakım terimler alfabetik olarak sıralanıp, dilbilimsel bir bakış açısıyla adbilimsel (onomasyolojik) olarak irdelenmiştir.

Öte yandan -dil genelinde ve Mevlevilik özelinde- “terimler ile karşılık geldikleri anlam ilişkisi vb. saymaca ve nedensiz midir yoksa önceki-sonraki bilgi, alt bilgi- üst bilgi adlandırmaları -yansıma sözler gibi- nedenli adlandırmalar mıdır?” sorularına da cevap aranmıştır.

Anahtar kelimeler: Mevlevilik, mutfak, terim, adbilim

ABSTRACT**AN ONOMASIOLOGICAL STUDY ON THE TERM OF THE MAWLAVI
CULTURE CUISINE**

YILDIZ, İmren

M. A. Thesis, Department of Gastronomy and Culinary Arts

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Ali ÖZKAN

Co-Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet ÇİÇEK

In this study, determination of kitchen terms of Mawlavi culture, explication of meanings and explication of usage forms have been discussed. In the context of the theoretical framework of the thesis, the first chapter was introduced and the general framework of the research was drawn. In the second part, information on the method of research is given. In the third chapter, some basic information about Mevlana, Mawlavi, Mawlavi cuisine and culinary culture is given. In addition, in some places informations has been visually supported with the help of pictures and photographs.

In the fourth chapter, "relation between language and culture" was explained and this relation was evaluated in terms of "Mawlavi and Mawlavi cuisine". The "culture language" between the Mawlavi people (Kaplan, 2006) is mentioned in terms of "jargon" in general and "term" in general. Here, it is aimed to investigate the terms of Mawlavi culture kitchens from various sufish terms dictionaries in terms of onomasic (onomasiological) examination of what is primarily an ontology of onomasyology. In the fifth section, the definition of the term is made and some terms of the Mawlavi cuisine (a part of the Turkish-Islamic culture), which have been lost or failed to maintain or have been preserved, are listed in alphabetical order and examined as linguistic from an onomological point of view.

On the other hand, the terms "in general" and "in Mawlavi" are the terms which correspond to what they mean. Whether it is countable and reasonless, or previous-next information, sub-information-super information nomenclature-like "recall words" -were called attributions?

Key words: Mawlavi, cuisine, term, onomasiology

ÖN SÖZ

Farklı disiplinlere bir arada hizmet etmeyi amaçlayan, ülkemizdeki bilim, sanat ve kültür açısından oldukça önemli gördüğümüz bir sorunu mümkün olabildiğince açık ve basit bir dille açıklamayı hedefleyen bu çalışma, hiç şüphesiz pek çok kişinin destek ve yardımlarıyla ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında tez çalışmam ve meslek hayatım boyunca beni her şekilde güçlendiren ve tecrübelerinden her fırsatta istifade etmemi sağlayan, azmi ve çalışkanlığıyla bana örnek olan tez danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. Ali ÖZKAN hocama; bilgilerini benimle karşılıksız paylaşıp her fırsatta bana vakit ayıran, bıkmadan usanmadan sabırla çalışmalarımı inceleyen, çalışmalarıyla da tezime ışık tutan ve lisans öğrenimimden bu yana ince zekasına, kültürüne, bilgisine hayranlık duyduğum ikinci tez danışmanım sayın Doç. Dr. Mehmet ÇİÇEK hocama; her zaman nazik ilgilerini ve değerli yardımlarını gördüğüm hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet İhsan KAYA'ya ve dostlarım Okt. Nesibe TAŞKIN'a, Öğr. Gör. Özge DÜREN'e ve son olarak da manevi varlıklarını bana her zaman hissettiren çok kıymetli ailem ve sevgili eşim Yusuf YILDIZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	vii
ÖN SÖZ	ix
İÇİNDEKİLER	x
KISALTMALAR	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
BİRİNCİ BÖLÜM	14
1. GİRİŞ	14
1.1. Problem Durumu.....	14
1.2. Araştırmanın Amacı.....	14
1.3. Araştırmanın Önemi	14
1.4. Varsayımlar.....	15
1.5. Sınırlılıklar	15
İKİNCİ BÖLÜM	16
2. YÖNTEM	16
2.1. Araştırmanın Modeli.....	16
2.2. Evren ve Örneklem	16
2.3. Verilerin Toplanması	17
2.4. Verilerin Analizi	17
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	17
3. MEVLANA CELALEDDİN VE MEVLEVİLİK	17
3.1. Mevla, Mevlana ve Mevlevilik Nedir?	17
3.2. Mevlana Celaleddin Kimdir?.....	17
3.3. Mevleviliğin Kuruluşu ve Tarihi Gelişimi.....	20
3.4. Mevlevilikte Manevi Eğitim	20
3.4.1. Mevlevilikte Manevi Eğitim Kademeleri.....	21
3.5. Matbah-1 Şerif	23
3.5.1. Matbah-1 Şerifin Bölümleri	25
3.5.2. Matbah-1 Şerifteki Hizmet Kolları	27
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	31

4. DİL VE KÜLTÜR	31
4.1. Dil Nedir?	31
4.2. Dilbilim Çalışmalarının Tarihi Temelleri	32
4.2.1. İlk Dönem Dil Çalışmalarının Tarihi Temelleri.....	33
4.2.2. İkinci Dönem Dil Çalışmalarının Tarihi Temelleri.....	34
4.2.3. Üçüncü Dönem (Saussure' den Günümüze) Dil Çalışmalarının Tarihi Temelleri	34
4.3. Dilbilimsel Bir Alan Olarak Onomasyoloji	36
4.4. Mevlevilik ve Mevlevi Mutfağı Açısından Dil ve Kültür İlişkisi	37
BEŞİNCİ BÖLÜM	40
5. TERİM	40
5.1. Terim Nedir?	40
5.2. Terim ve Kavram İlişkisi	41
5.2.1. Mevlevi Mutfak Terimlerinin ve Kültür Öğelerinin Onomasyolojik Açıdan İncelenmesi	41
SONUÇ	79
KAYNAKLAR	84
ÖZ GEÇMİŞ	91

KISALTMALAR

d.: Doğum

ö.: Ölüm

bkz.: Bakınız

vd.: Ve diğerleri

vb.: Ve benzeri

vs.: Ve saire

sf.: Sayfa

Hz.: Hazreti

Alm.: Almanca

Fr.: Fransızca

İng.: İngilizce

k.k.: Kaynak kişi

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Terim: Ab.....	43
Tablo 2. Terim: Ab-keş	43
Tablo 3. Terim: Ab-rizci/Ab-rîzî.....	44
Tablo 4. Terim: Ab ü Dane	44
Tablo 5. Terim: Adak	45
Tablo 6. Terim: Aş-pez	45
Tablo 7. Terim: Aş-pez Başı	45
Tablo 8. Terim: Aşura	46
Tablo 9. Terim: Ateşbaz.....	46
Tablo 10. Terim: Ateşbaz-1 Veli Kazanı	47
Tablo 11. Terim: Ateşbaz-1 Veli Makamı	47
Tablo 12. Terim: Ateşbaz-1 Veli Ocağı.....	47
Tablo 13. Terim: Ateşbaz Makamı	48
Tablo 14. Terim: Baklayı Ağzından Çıkarmak.....	48
Tablo 15. Terim: Bulaşıkçı Dede	50
Tablo 16. Terim: Cû.....	50
Tablo 17. Terim: Cûiyye	50
Tablo 18. Terim: Cur'a/Cür'a	51
Tablo 19. Terim: Cünbüşlemek.....	51
Tablo 20. Terim: Çerağ	52
Tablo 21. Terim: Çerağcı	52
Tablo 22. Terim: Çerağ Gülbangı	53
Tablo 23. Terim: Çile.....	53
Tablo 24. Terim: Çile Çıkarmak	55
Tablo 25. Terim: Dışarı Meydancısı	56

Tablo 26. Terim: Dolaylı Havlu/Dolama/Peşkir	56
Tablo 27. Terim: Elifi Somat	56
Tablo 28. Terim: Erenler Hâzıra Etmiş Duayı	57
Tablo 29. Terim: Etyemezler	57
Tablo 30. Terim: Fodla/Fodula	58
Tablo 31. Terim: Fukara Keşkülü	59
Tablo 32. Terim: Gülabdan	60
Tablo 33. Terim: Gülbang.....	60
Tablo 34. Terim: Ham.....	61
Tablo 35. Terim: Her Yemeğin Lezzeti Tuzladır.....	61
Tablo 36. Terim: Hum.....	62
Tablo 37. Terim: Kahve	62
Tablo 38. Terim: Kahve Nakibi	63
Tablo 39. Terim: Kahve Ocağı.....	63
Tablo 40. Terim: Kandilci.....	64
Tablo 41. Terim: Karhane	65
Tablo 42. Terim: Kazancı Dede	65
Tablo 43. Terim: Kazancı Postu.....	65
Tablo 44. Terim: Kazanlığa Kapatmak	66
Tablo 45. Terim: Kazanlık	66
Tablo 46. Terim: Kazan Yatağı.....	67
Tablo 47. Terim: Kennas.....	67
Tablo 48. Terim: Keşkül	67
Tablo 49. Terim: Kuzuluk.....	68
Tablo 50. Terim: Lokma	68
Tablo 51. Terim: Matbah Canı.....	69
Tablo 52. Terim: Matbah-ı Şerif	69
Tablo 53. Terim: Mevt-i Ebyaz.....	70
Tablo 54. Terim: Meydancı.....	70
Tablo 55. Terim: Nisan Tası	70
Tablo 56. Terim: Pazarcı Maşası	71
Tablo 57. Terim: Pirinç Meydanı.....	72

Tablo 58. Terim: Şahk.....	73
Tablo 59. Terim: Saki/Saka.....	73
Tablo 60. Terim: Saka Postu.....	73
Tablo 61. Terim: Sebzi.....	74
Tablo 62. Terim: Somat	74
Tablo 63. Terim: Somatçı	74
Tablo 64. Terim: Somat Gülbangi	75
Tablo 65. Terim: Şerbet	75
Tablo 66. Terim: Ta'âm	76
Tablo 67. Terim: Tennure	76
Tablo 68. Terim: Terceman.....	77
Tablo 69. Terim: Tor.....	78
Tablo 70. Terim: Zeyt	78
Tablo 71. Göreceli Nedenli-Nedensiz Adlandırmalar	80

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil.1 Onomasyoloji.....	42
---------------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Dil ve kültür bağlamında, Mevlevi mutfak terimlerinin dil ile doğrudan ilişkilendirildiği bilimsel çalışmaların yeterli olmadığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma ile ilgili bilim dallarına katkıda bulunulması öngörülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile Mevlevi kültüründe önemli bir yere sahip olan mutfak kültürüne dair öğelerin ve terimlerin onomasyolojik olarak; “kavramsal adbilim” (İmer vd. 2011), “ad bilim” (Karaağaç vd. 2013; Vardar, 2002; Hengirmen, 1999) açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- Mevlevilik nedir? Mevlevi mutfağı ve mutfak kültürüne dair ne biliyoruz?
- Dil ve kültür ilişkisi nedir? Bu ilişki Mevlevilik ve Mevlevi mutfağı açısından nasıl değerlendirilebilir?
- Dilbilimsel bir alan olarak onomasyoloji nedir? Bu bağlamda kültürün bir parçası olan Mevlevi mutfak terimlerini, dilbilimsel bir bakış açısıyla onomasyolojik olarak nasıl açıklayabiliriz?
- Mevlevi mutfak terimleri ile karşılık geldikleri varlıklar arasındaki anlam ilişkisi vb. saymaca ve nedensiz midir yoksa önceki-sonraki bilgi veya alt bilgi- üst bilgi adlandırmaları -yansıma sözler gibi- nedenli adlandırmalar mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Mevlevi mutfak kültürünün araştırılması ve bu kültürün içerisinde yer alan terimlerin dil bilimi açısından incelenmesine olanak tanıyacağı,

“dilimizin kültüre yansıyan yüzüne bir renk katacağı” (Pala, 2005) için oldukça önemlidir. “Çalışmamızın asıl önemli yanı ise Osmanlı harfli kaynaklarda rastlayıp derlediğimiz deyimleri de ihtiva etmesidir.” (Pala, 2005). Bu bağlamda çalışma, gastronomi, halk bilimi ve dil bilimi alanlarına hizmet eden; multidisipliner bir çalışma niteliği de taşımaktadır. Dolayısıyla bu süreçte birçok bilim dalının kaynağından beslenebileceği için çalışmanın kabul edilebilirlik düzeyinin de artması beklenmektedir. Ayrıca “muhtelif el yazması kitap ve mecmualar, bilimsel araştırmalar, folklor periyodikleri, halk kültürü araştırmaları” (Pala, 2005) ve tasavvuf terimleri sözlükleri içerisinde perakende bir şekilde bulunabilecek Mevlevi mutfak terimlerinin toplanması; bu anlamda konu bütünlüğünün sağlanması, bu çalışmanın bilim sahasına aktarılması ve burada korunmasına da katkı sağlayacaktır.

1.4. Varsayımlar

1. Dilbilim ve tasavvuf terimleri sözlükleri arasında yapılan seçimler ve bu kaynaklardan yapılan tarama, araştırmanın amacını gerçekleştirmeyi sağlayacak özellikte olup yeterli ve geçerli bilgileri yansıtacak niteliktedir.
2. Dilbilim terimleri sözlüklerindeki dilcilerin eserlerinde belirttikleri görüşler kendi düşüncelerini yansıtmaktadır.
3. Seçilen örneklem evreni temsil etmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmada Mevleviliğe ait bilgilere, Türkçe ve Osmanlıca kaynaklardan rahatlıkla ulaşılabilmektedir. Fakat mutfak terimleri araştırılırken daha çok tasavvuf terimleri sözlüklerinden faydalanılmıştır. Çünkü Mevlevilik, yaşayan bir kültür olmadığı için araştırmacının Mevlevihanelerde yerinde bir inceleme gerçekleştirip gözlem yapma fırsatı olmamıştır. Ayrıca “adbilim” terimi açıklanırken daha çok dilbilim terimleri sözlüklerinden faydalanılmıştır. “Onomasiology” anahtar kelimesiyle çeşitli İngilizce kaynaklar taranmış fakat bu terimle ilgili çalışmaların daha çok Almanca ve Fransızca dillerinde yazıldığı saptanmıştır. Araştırmacının bu dillere hakim olmaması sebebiyle de Almanca ve Fransızca kaynaklardaki tanımlar ile açıklamalar, araştırmanın dışında tutulmuştur. Ayrıca terim incelemeleri kısmında araştırmanın konusu ve araştırmacının alanı dışında kaldığı için sözcük ve sözcük gruplarının etimolojik bir incelemesi yapılmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. YÖNTEM

Sosyal bilimlere hizmet edeceği düşünülen bu çalışma, nitel bir araştırmadır. Tarama yöntemi (Karasar, 2012) kullanılmış olup kaynaklarda yer almama ihtimaline karşı ve Mevlevi kültürü hakkında daha fazla bilgiye ulaşmak için alan uzmanlarının¹ yönlendirmeleri doğrultusunda içerik araştırması yapılmıştır. Çalışmanın sonunda elde edilen bulgular ve bulgulara yönelik muhtemel sonuçlar bir sonuca bağlanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışma, toplanan veri çeşidine göre nitel bir araştırma olup tarama yöntemiyle oluşturulan bir çalışmadır (Büyüköztürk vd. 2016).

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini “Mevlevi kültürü mutfak terimleri” oluşturmakta olup örneklemi “Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü- Ethem Cebecioğlu (2014), İstilahat-ı Sofiyye fi Vatan-ı Asliyye Tasavvuf Terimleri- Safer Dal (2013), Mevlana'nın Yolu: Mevlevilik- H. Hüseyin Top (2007), Tasavvuf Terimleri Sözlüğü- Süleyman Uludağ (2012), Mevlevilikte Matbah Terbiyesi- Hamid Zübeyir Koşay (1927), Türkiye’de Halk Ağzında Derleme Sözlüğü- Tomris Tunç (1969), Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik- Abdülbâki Gölpınarlı (2006), İki Dirhem Bir Çekirdek- İskender Pala (2005), Şecere (Seyr-ü Sülûk) Risalesi- Ebu'l Hasan Harakâni (2013), Album of the Mevlana Dervish Lodge Asitane- Naci Bakırcı

¹ Yrd. Doç. Dr. Sezai Küçük (Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi), Yusuf Benli (Konya Müzeler Müdürü), Nevin Halıcı (Araştırmacı-Yazar).

(2011), Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)- A. Selâhaddin Hidayetoğlu, Mustafa Çıpan, Naci Bakırcı, Yusuf Benli, Ayşenur Arar (2014)” oluşturmaktadır.

2.3. Verilerin Toplanması

Araştırma alanına dahil edilen terim sözlükleri temin edildikten sonra, terim dağarcığı oluşturmak için sözlüklerde yer alan tüm terimler saptanıp çeşitli kaynaklardan da faydalanılarak tanımlara, açıklamalara ve ilgili görsellere alıntılama şeklinde tezde yer verilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Kaynaklardan taranan terimler, ortak bir abecesel dizinde toplanmıştır. Bu işlem “harmanlama” olarak adlandırılabilir (Mengü, 1995). Bu aşamadan sonra da söz veya söz öbeklerinden oluşan terimler, abecesel olarak sıralanıp tablolaştırılmış ve ortak bir terim dağarcığı oluşturma amacına hizmet etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MEVLANA CELALEDDİN VE MEVLEVİLİK

3.1. Mevla, Mevlana ve Mevlevilik Nedir?

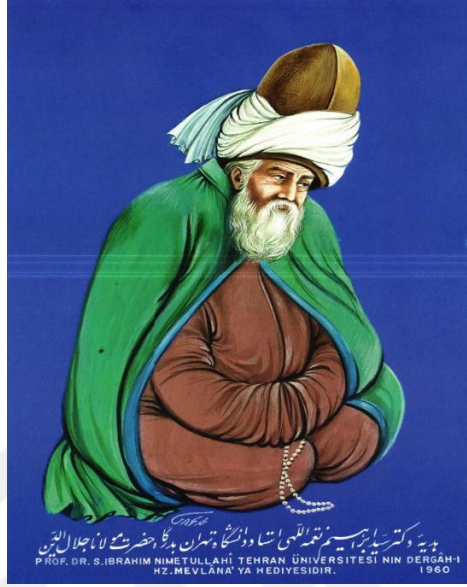
Mevla; sahip, Rab, Allah anlamına gelir. Mevlana, bizim Mevlamız, efendimiz demektir. Hürmet etmek maksadıyla büyük, ulu kişilere söylenmiştir. Yine hürmet ifade etmek üzere “Hazret” manasında da kullanılmaktadır. Mevlevi, Mevlana’ya mensup olan kişi demektir. Mevlana’nın tasavvufi görüşünü benimsemiş ve o yolun gereklerini yerine getiren kişi Mevlevi olabilmektedir. “Mevlevilik sıradan bir tarikat olmaktan ziyade, bir aşk yolu ve bir kültür hareketidir.” (Top, 2007).

3.2. Mevlana Celaleddin Kimdir?

Mevlana Celaleddin, bugünkü Afganistan sınırları içerisinde bulunan Belh şehrinde doğmuş ve küçük yaşlarda Anadolu’nun Konya şehrine, göç edip yerleşmiştir. İlmî hayatına burada devam eden Mevlana Celaleddin, Mevlevilik hareketinin de felsefî temellerini atmaya başlamıştır. 1273 yılında ahirete göç eden

Mevlana'nın dünya görüşlerini oğlu Sultan Veled (d. 1226-ö. 1312) daha da yaymıştır.

Aşağıdaki görselde Mevlana Celeleddin'in temsili resmine yer verilmiştir.

Görsel 1-Hz. Mevlana'nın Minyatürü²

1207'de Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmiş bir âlim, zahid, abid ve Mevlevilik hareketinin öncüsü olan Mevlana Celeleddin ve ailesinin Anadolu'ya geliş sebepleri konusunda çeşitli görüşler öne sürülmüştür. Bu konuda iki rivayetin daha çok ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki Moğol istilasıdır. Bu dönemde Moğol istilasını nedeniyle Anadolu'ya büyük göçler³ olmuştur ve göç edenler arasında da Mevlana Celeleddin'in babası Bahaeddin Veled'in de olduğu bilinmektedir (Füruzanfer, 1986). Mevlana Celeleddin ve ailesinin Anadolu'ya geliş

² Görsellerin kaynaklarına, araştırmanın kaynakça kısmından sonra "görseller" başlığı altında yer verilmiştir.

³ XIII. asrın ilk yarısında Orta Asya'da İslam alemini tehdit edecek olan yeni bir askeri güç olan Moğol orduları ortaya çıkmıştır. Özellikle İslam kültür ve medeniyetine büyük zararlar verecek olan Moğol ordusu, 10-15 yıl gibi kısa bir sürede Orta Asya'da var olan tüm siyasi ve askeri güçlere karşı üstün gelerek değerli ve geniş coğrafyanın yeni hakimi olmuştur. 1220'de Harezmi, Horasan Mâverâünnehir ve İran üzerine doğru yürümüştür. Bu coğrafyanın hakimi olan Harzemşahlar'ın en medeni ve zengin şehirleri başta olmak üzere toprağın hemen hemen her karışını yağmalayarak milyonlarca insanın ölümüne sebebiyet vererek halkın üzerinde büyük korku ve panik yaratmışlardır. Bu olay karşısında tutunamayan halk Anadolu'ya doğru akın akın göç etmeye başlamıştır. Bu yağmalama karşısında halkı gibi kendisi de tutunamayan Harzemşah hükümdarı Alâeddin Muhammed tahttan inmiş ve sonuç itibarıyla de Harzemşah Devleti çökmüş, ordusu ise dağılmıştır (Cüveynî, 1988).

sebepleri konusundaki en güçlü ikinci rivayet ise dönemin siyasi gücü Harzemşah Devletinin başında olan hükümdarın baskısıdır. Bu rivayete göre Mevlana Celaleddin'in babası Bahaeddin Veled, Harzemşah Sultanı Alâeddîn Muhammed'in tutumlarından duyduğu rahatsızlıktan dolayı göç etmek zorunda kalmıştır (Eflaki, 2006), (Ahmed, 2007). Her iki rivayet de Mevlana Celaleddin'in ailesiyle birlikte Anadolu'ya göçünün sebepleri olarak öne sürülmüş olsa da bunlardan ilki daha çok kabul görmüş bir göç sebebi olarak kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak Horasan'dan başlayan göçün hikayesi, Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın daveti ile Anadolu'da son bulur. Konya'ya yerleşen Mevlana Celaleddin Türk kültürü ve sanatında çığır açacak olan Mevlevilik gibi bir yola tohumlar eker. Anadolu'ya gelişinden sonra Mevlana Celaleddin "Anadolu'da yaşayan" anlamına gelen "Rûmî" sıfatı ile anılmaya başlar ve Mevlana'nın ölümünden sonra kurulan tarikat ve açılan Mevlevi tekkeleri; Beylikler ve Osmanlı'da birer kültür, medeniyet, ilim, eğitim yuvası olmuştur (Turan, 1999).

Aşağıda, mevlevihanelerde bir eğitim metodu olan semanın tören şeklinde düzenlenişi resmedilmiştir.

Görsel 2-Sema Eden Mevlevi Dervişleri

3.3.Mevleviliğin Kuruluşu ve Tarihi Gelişimi

Mevleviliğin, 13. asır sonlarında Mevlana Celaleddin Rumi'nin vefatından sonra ilk oluşum evresi başlamıştır. Çelebi⁴ Hüsameddin ve Mevlana'nın oğlu Sultan Veled Mevleviliğin kurucuları kabul edilir. Mevleviliğin silsilesi Hz. Ali'ye dayanmaktadır. Çelebilik makamının ilk postnişini⁵ ise Çelebi Hüsameddin'dir. Akabinde çelebilik makamına Sultan Veled geçmiş ve bundan sonra da çelebilik makamı babadan oğula geçen bir makam halini almıştır (Eraydın, 2004).

Mevleviliğin tarihsel gelişimini üç kısımda incelemek gerekmektedir. Birinci dönem, Sultan Veled'in vefat tarihi olan 1312'ye kadarki dönem; ikinci dönem, 16. asrın ortalarına kadar süren büyüme dönemi ve son olarak üçüncü dönem ise 16. asrın ortasından sonra Mevlevihanelerin, imparatorluğun en saygın kurumlarından biri olarak sayılmaya başlandığı dönemdir (Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı, 2003).

3.4. Mevlevilikte Manevi Eğitim

Mevlevilik, Türk-İslam tarihi içinde yaklaşık olarak yedi asırlık bir süre İslam uygarlığını temsil etmiştir. Kendine has teknik ve estetik şartları olup medeniyet dünyasında unutulmaz izler bırakmıştır. Ayrıca mevlevihaneler, buldukları devirlerin en ünlü şairlerini, bestekârlarını, mutasavvıflarını, aşçıları, mesnevihanlarını yetiştirmiş, en kaliteli musiki eserlerini vermiş; hayata ilâhî olduğu kadar beşerî bir anlam da katmıştır. Bu yönüyle Mevlevilik, diğer tarikatlarda da olduğu gibi, insanı manevi açıdan hamlıktan alıp -çeşitli eğitim merhalelerinden geçirdikten sonra- gerek dünyadaki kulluk vazifelerini gerekse yaşadığı toplum içindeki sosyal rol ve görevleri ile sorumluluklarını anlayan; sabırlı, inançlı, çalışkan, ümitvar, insancıl, sevgi ve hoşgörü ile dolu, diğer insanlara hizmeti en değerli ibadet olarak kabul eden ve etrafındakileri kendi nefsinden üstün tutmayı bilen; özgeci, “insan-ı kâmil”i yetiştirmek amacı güden bir hayat felsefesidir. Mevlevi tekkeleri de bu felsefenin öğretildiği eğitim yuvaları ve hayat okullarıdır. Bunun yanında mevlevihaneler; her asırda, Anadolu'daki imparatorlukların gelişimiyle paralellik göstermiştir. Buldukları devirlerin bir nevi konservatuarı, güzel sanatlar, edebiyat

⁴Çelebi kelimesi “çalab”dan gelmekte olup hem Bektaşiler, hem de Mevleviler tarafından alim kişilere unvan olarak verilmiştir. Mevlevilerde, Mevlana soyundan gelenlere çelebi unvanının tahsis edilmesi daha sonraki yıllardadır (Kayaoğlu, 2002). Mevlevilikte, Mevlana'nın halifesi konumundaki kişiler “çelebi” unvanını alır.

⁵Postnişin: Postta oturan; tekkenin şeyhliğinde olan kişi (TDK, 2006).

ve ilahiyat fakültesi niteliğindeki yüzlerce mevlevihane, Mevleviliğin ilim-irfan ocaklarını oluşturmuştur (Tanrıkörür, 1987).

Aşağıdaki görsel de bu bilgileri destekler niteliktedir.

Görsel 3-Musiki İcra Eden Mevlevi Dervişleri

3.4.1. Mevlevilikte Manevi Eğitim Kademeleri

Manevi eğitim kademeleri, Mevlevi asitanelerinde⁶ 1001 günlük çileden⁷ meydana gelir. Tarikata bağlanacak; ikrar verecek⁸ (çileye soyunacak) genç bekar derviş adayının (aşık veya muhib) ‘dede’⁹ rütbesine varıp hücre sahibi (hücrenişin)¹⁰ oluncaya kadar bu eğitimin büyük kısmını, dergahın “matbah-ı şerif” (şerefli mutfak) denilen bölümünde geçirmesi gerekir. Bu yüzden, Mevlevi derviş adayının ilk eğitimi de dahil olmak üzere dervişlik eğitiminin büyük bir kısmını geçirdiği ve merkez olan matbah-ı şerife “Mevlevi dergahının ruhu” denmiştir. (Tanrıkörür, 1987).

⁶ Asitane: İçerisinde eğitim de verilen büyük dergah.

⁷ Çile: Az yemek, az konuşmak, az uyumak ve çok ibadet etmek şartıyla sakin bir yerde kırk gün boyunca yapılan nefis terbiyesidir. Mevlevilikte bu gün sayısı bin bir gündür.

⁸ İkrar vermek: Başka bir tabirle “çileye soyunmak” yani derviş olmaya söz vermek.

⁹ Dede: Bin bir gün çilesini çıkarıp hücre sahibi olmuş derviş, hücrenişin.

¹⁰ Hücrenişin: “Hücre” küçük oda, “nişin” de oturan, oturmuş anlamına gelir. Bin bir günlük çilesini tamamlayan dervişe tekkede küçük bir oda tahsis edilir ve oda sahibi anlamında bir hücrenişin derviş olur, “dede” unvanı ile anılır.

Bu manevi eğitime talip olan; ikrar vermeye gelen kişiye sâlik denir. Sâlik tekkeye ikrar verme niyetiyle gelince ona bu yolun zorlukları ve meşakkatleri anlatılır, kararında ısrarlıysa da kabul olunur. Sâlik henüz çocuk yaşta ise öncelikle sahibinin rızası alınır. Tekkeye kabul edilen sâlik, geldiği kıyafetle, matbah-ı şeriften içeri girince sol tarafta ve kapı dibinde bulunan “saka postu” diye anılan bir postta, iki dizinin üstünde, başı öne doğru hafif eğik (bkz. görsel-8), üç gün oturur.

Bu üç gün boyunca derviş adayı kişisel ihtiyaçları ve en temel kulluk görevleri dışında hiçbir şey için yerini terk etmez ve mecbur olmadıkça konuşmaz. Sadece matbah-ı şerifteki matbah canlarını¹¹ izler. Üç günün sonunda kazancı dedenin¹² huzuruna gidip dervişlik yolundaki eğitim için kesin kararını dile getirir. Kararında hala ısrarlıysa tekkeye geldiği kıyafetiyle on sekiz gün sürecek olan “ayakçılık” hizmetini; ardından da matbah-ı şerifte eğitim gören hizmetkar canların getir götür işlerini yapar. Bu görevden sonra kazancı dede aşçı dedenin¹³ yanına saliki götürür. Aşçı dedenin emriyle salike bir arakiyye¹⁴, matbah tennuresi (bkz. görsel-17) ve elif nemed¹⁵ verilir. Böylece tekkeye geldiği günkü elbiseyi çıkarıp oraya ait olduğunu gösteren bir kıyafet giymiş olur ki buna da “soyunmak” denir. Soyunan salik, kazancı dedenin gözetiminde ayakçılık hizmetini sürdürür ve ortalığı silip süpürür, odun taşır ve bunun gibi getir götür işlerini yapmaya devam eder. Tekkeye yeni bir can geldiğinde ayakçı canın hizmeti değişir ve pazarcılık (bkz. sf. 30) yapar. Sonrasında bulaşıkçılık, somatçılık (bkz. sf. 30), içeri meydancılığı (bkz. sf. 29) gibi bin bir günlük çileyi on sekiz matbah hizmetiyle tamamlar. Sonrasında çilesi biten derviş adayına haberi meydancı dede¹⁶ verir. İçeri giren meydancı dede uzun bir destur çeker ve ardından “filan kimsenin çilesi tamamdır, şerbetçisi de filan kişidir” der. Meydancı dedenin şerbetçi tayin ettiği kişi, ondan sonraki çilesini bitirmeye en yakın kişidir ve merasim esnasında tekke mensuplarına şerbet yapıp

¹¹ Matbah Canı: Mevleviliğe yeni giren, matbah-ı şerifte eğitim almaya yeni başlayan kişilere denir. “Nev- niyaz” diye de anılabilir (Gölpınarlı, 2006).

¹² Kazancı Dede: Tekkenin idaresinden ve canların terbiyesinden sorumlu, gördüğü eğitim sonucu post ve makam sahibi olmuş kişilerden biri (Gölpınarlı, 2006).

¹³ Aşçı Dede: Tekkenin idarecilerinden olup düzen, intizam ve ahenginden sorumlu kişi (Gölpınarlı, 2006).

¹⁴ Arakiyye: Ter emen anlamında sikkeden kısa keçeden yapılmış, derecesi en düşük dervişin giydiği bir başlık (Bkz. Görsel-4) (Gölpınarlı, 2006).

¹⁵ Elif Nemed: Arap alfabesindeki “Elif” harfine benzeyen, yaklaşık dört parmak kalınlığında, yün veya dokuma kumaştan yapılmış ucu sivri kemer (Gölpınarlı, 2006).

¹⁶ Meydancı Dede: Tekkedeki meydan hizmetlerine bakan, şeyhin postunu ve şeyhi getirip götürün, yemek zamanını, mukabele saatini vs. gibi haberleri uygun dille bildiren görevli derviş (Gölpınarlı, 2006).

dağıtır. Bu aşamalardan geçen derviş adayına hücresi tahsis edilir ve derviş adayı, tekkeye geldiği zamanda olduğu gibi üç günlük bir itikafa çekilir sonrasında da “dede” unvanını alıp dervişlik mertebesine ulaşır (Gölpınarlı, 2006).

Görsel 4-Arakiyye

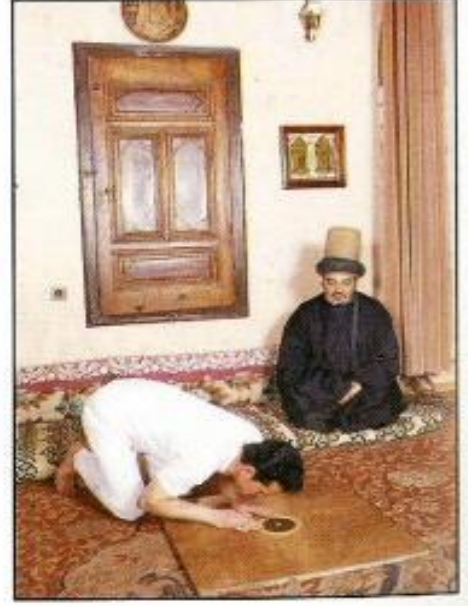
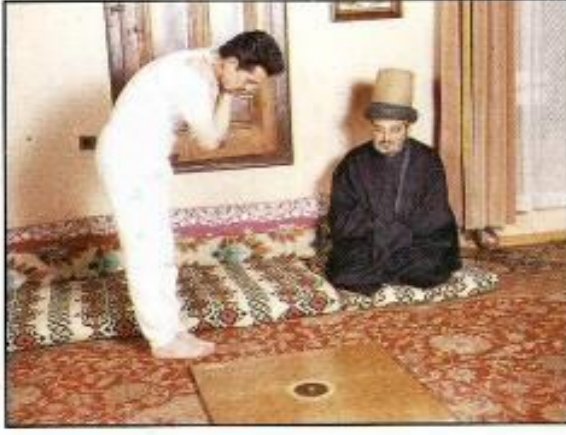
3.5. Matbah-ı Şerif

*Mu'alla dud-man-ı evliyadur matbah-ı Monla
Dil u cana ocag-ı kimyadur matbah-ı Monla (VIII/XII)¹⁷*

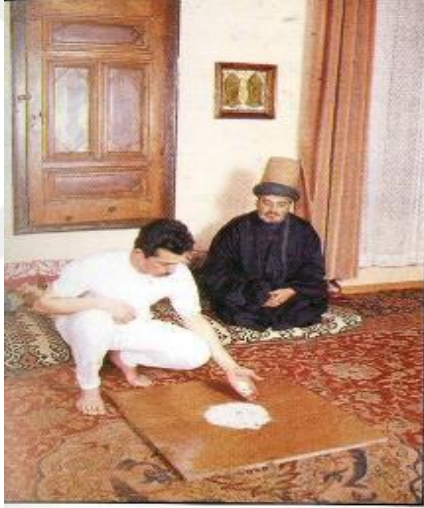
Keçecizade İzzet Molla

“Matbah” sözcük anlamı olarak yemeğin pişirildiği yer anlamına gelir. Aynı zamanda Mevlevi tekkelerinde ilim, fen ve sanat eğitim-öğretiminin yapıldığı, derviş adaylarının manevi olarak olgunlaştığı, tekkenin bir bölümüdür. Mevlevi dervişi olmak isteyen “nevniyaz” diye de adlandırılan can “derviş” olana kadar 1001 günlük çileyi, tekkenin matbah bölümünde geçirir; ta ki iyice pişip “dede” unvanını alana kadar. Matbahta canlar (nevniyazlar) aşçı dede (Ser-tabbah) halife dede, kazancı dede ve diğer “dede” rütbesine ulaşmış kişiler tarafından eğitilerek edep, adap öğretilir. Tüm bunların yanı sıra sema eğitimi de matbahta verilir (bkz. görsel-5, 6).

¹⁷ Mevlana'nın mutfağı ulu erenlerin durağıdır. Mevlana'nın mutfağı cana da gönle de şifadır. O ocağa girenin kimyası değişir; altın olur.

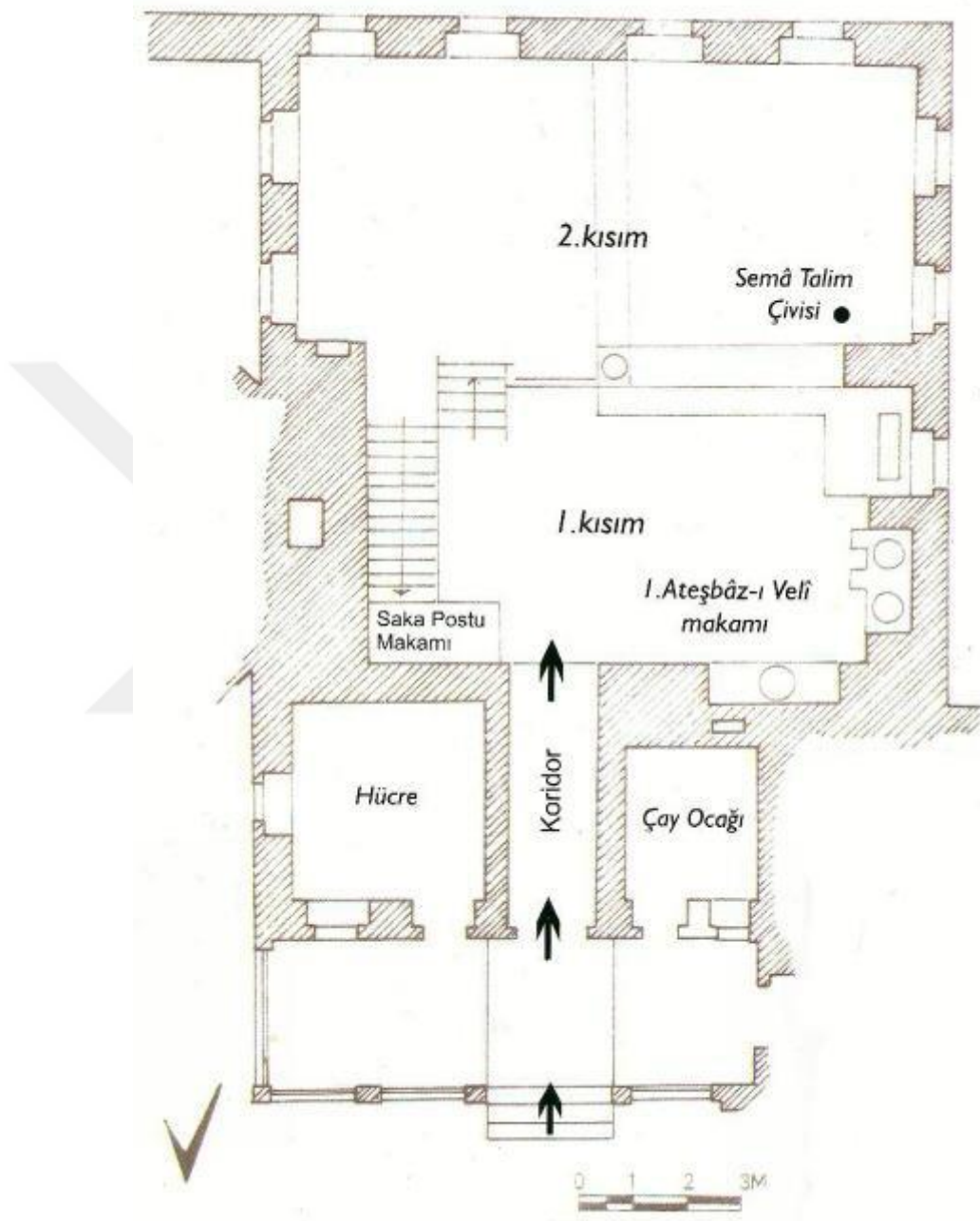
Görsel 5-Sema Eğitime Başlama

Görsel 6-Sema Eğitimi

3.5.1. Matbah-ı Şerifin Bölümleri

Matbah-ı şerif, ocaklar (bu kısma Ateşbaz-ı Veli makamı da denilir), somathane, saka postu ve derviş adaylarına sema eğitiminin verildiği kısımlar olmak üzere dört ayrı kısımdan oluşur.

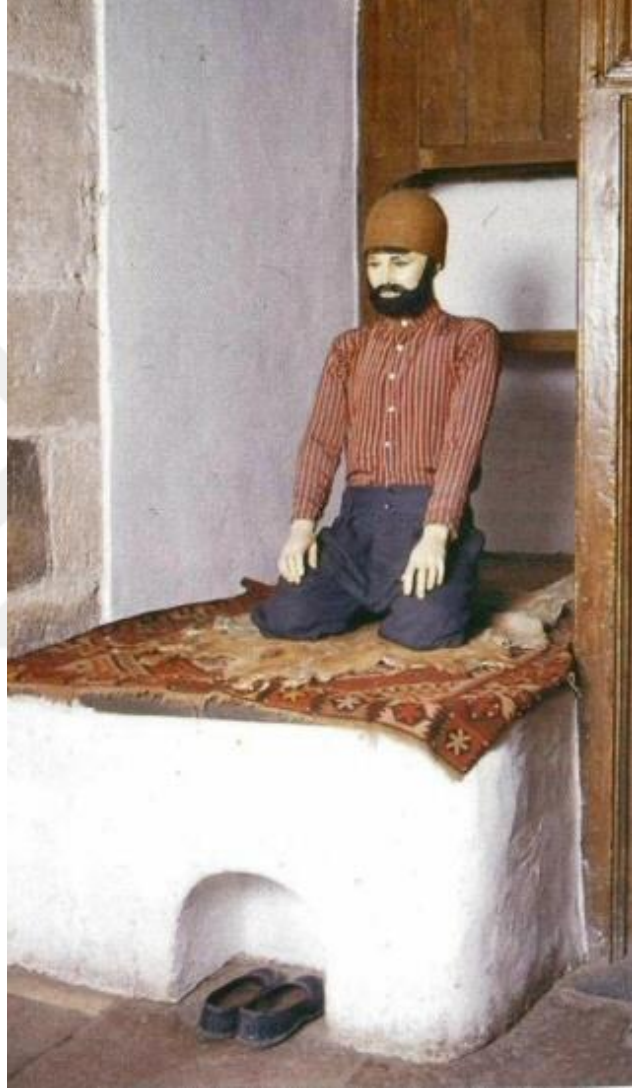

Görsel 7-Matbah-ı Şerifin Haritası

Yukarıdaki görselde matbahın haritası verilmiştir. Haritadan bakıldığında da anlaşılacağı gibi matbahın girişinde, mutfak kısmı -ki burada ocaklar bulunur ve yemekler pişer- bulunur. Bu kısımda mutfaktaki çalışmaları seyretmek için derviş adaylarının muhib pozisyonunda (bkz. Görsel-8) üç gün sabırla kaldığı, bin bir günlük çile yolculuğuna başlamaya karar verdikleri “saka postu” makamı yer

almaktadır. Bu kısma “saka postu” denilmesinin sebebi ise bu yola girerek hakka ve hakikate olan susuzluğunu giderecek ve daha sonra da kendisi gibi olan başka derviş adaylarına, Hakka olan aşkının ateşiyle yananlara su verecek olmasını mecazi anlamda ifade ediyor olmasıdır.

Aşağıda, saka postunu ve muhib pozisyonunu temsil eden görsel sunulmuştur.

Görsel 8-Nev-Niyâz ve Saka Postu Makamı

Matbahın kısımlarından biri de “somathane” adı verilen tekkenin yemekhanesidir. Somathane, ocakların bulunduğu kısımdan daha yüksekte olan bir yerdir. Matbahta ocaklar kısmında büyük kazanlarda pişirilen yemekler hazır olunca Kazancı Dede besmele ve dua ile kazanın kapağını açar ve gülbang¹⁸ çeker.

¹⁸ Hep bir ağızdan ve makamla yapılan dua veya ant (TDK, 2006). “Gülbang” sözcüğü farklı kaynaklarda gülbank, gülbâng, gülbeng, gülbenk gibi farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir.

Sonrasında hazır olan yemekler somathanenin seki gibi yerden yüksekçe olan bir kısmına dizilip yuvarlak biçimli tahtadan sofraya kurulur. Bunun dışında ana yemek öğünlerinin dışında kahvaltı vb. gibi tekkedekilerin bir araya gelmesine vesile olan yeme-içme zamanları da vardır. Bu zamanlarda “elifi somat” denilen bir sofraya açılır. Elifi somat, ince uzun bir şekilde yere serilen, yemekten sonra da dürülerek kaldırılan deriden yapılmış bir sofraya çeşididir. Aynı zamanda derviş adaylarının pazara giderken elifi nemedin üstüne sardığı ve üzerinde yola giden derviş adayının erzak koyması için cep cep bölmelerin olduğu bir çeşit deri kumaşa da “elifi somat” denir. Orta kısma konulan tahta sofranın çevresine de “dolaylı havlu” ya da “peşkir” diye bilinen -bugünkü sofraya bezi- serilir. Dolaylı havlu (bkz sf. 56), sofradan daha enli ve uzun olup sofranın dışına taşan kısmının dizlere örtülmesi için açılır. Uzunca bir bez olup etrafına da postlar dizilir. Sofra kurulunca yemeğin hazır olduğunu haber vermekle görevli olan derviş (münadi derviş de denilmekle birlikte bu kişinin, kaynaklara göre, dışarı meydancısı olabileceği ihtimali yüksektir) önce şeyhin hücresinin önünde, sonra dervişlerin hücrelerinin önünde “Hu! Somat’a sala” diye yüksek sesle seslenerek tekke sakinlerini yemeğe davet eder. Sofraya davet edilen dervişler ve canlar besmeleyle otururlar ve kıdemliler şeyh efendinin sağında, diğerleri ise solunda olmak üzere sofraya düzenini oluştururlar ve sol el sol dizinin üzerinde olacak şekilde yemeklerini yerler. Yemeğin bitiminde de gülbang çekilir. Sonrasında da yemekler toplanınca herkes kendi önündeki sofranın ucunu katlar ve böylece sofraya alt tarafa kadar el birliğiyle dürülmüş olur. Ardından toplu halde sofradan kalkılır. Matbahtaki görevli dedeler ve derviş adayları dışında kimse kalmayacak şekilde matbah boşaltılır (Özdemir, 2013).

3.5.2. Matbah-ı Şerifteki Hizmet Kolları

Matbahtaki görevler, toplam 18 hizmet koluna (Koşay, 1927; Gölpinarlı, 2006; Top, 2007) ayrılmıştır¹⁹. Bu hizmet kolları şunlardır:

Fakat bu çalışma için taranan eserlerde genellikle “gülbang” şekliyle kullanımına ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eserlerde “ك ل بادنگ” rastlanıldığı için “gülbang” şekli esas alınmıştır.

¹⁹Hamid Zübeyir Koşay’ın 1927’de Türk Yurdu Dergisinde kaleme aldığı “Mevlevilikte Matbah Terbiyesi” başlıklı Osmanlıca yazma eserde matbah hizmetleri arasında “halife dede” ile “kazancı dede” de bulunmakta fakat diğer kaynaklarda “halife dede” yerine genellikle “paşmakçı” ya da “başmakçı” olarak adlandırılan hizmet verilirken “kazancı dede” yerine de lokmacı verilmektedir. Bunun sebebi ise yine aynı eserde mutfaktaki dervişlerin sayısının on sekizden fazla olması dolayısıyla ifa ettikleri vazifelere göre farklı isimler alabilecekleri şeklinde açıklanmıştır (dolapçı

1. Ayakçı: Getir-götür gibi ayak işlerine baktığı için ayakçı denilmiştir. Tekkeye bağlanmaya karar veren (ikrar veren) cana ilk olarak bu görev verilir. Üç gün saka postunda oturduktan sonra hizmete soyunur ve sonra da “ayakçı” olur. Ayakçı, ortalığı temizlemek, dağınıklığı toparlamak, ocağa odun taşımak... vb. işlerden sorumludur. Ayakçılık görevini yapan can, tekkeye kendisinden sonra başka bir can gelinceye kadar bu görevi yapmaya devam eder. Ayakçı semaya başlayıncaya kadar sikke (bkz. görsel-9) giyemez. Çünkü aşağıda görseli de verilen sikke bir mertebe göstergesidir ve ayakçı henüz o mertebeye ulaşmamıştır.

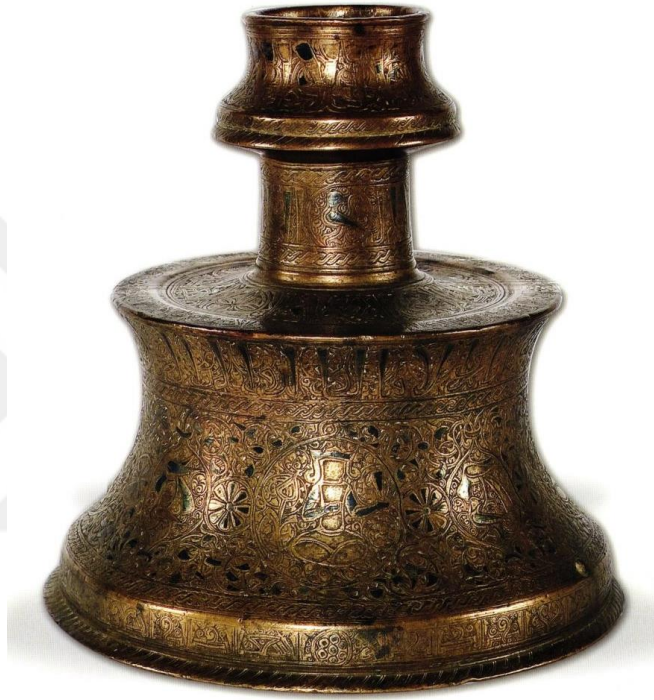

Görsel 9-Sikke

2. Süpürgeci (Kennas): Tekkenin avlusunu ve çevresini süpürür ve bu yerlerin temizliğine bakar (Detaylı bilgi için bkz. sf. 68).
3. Çerağcı (Çırağcı): Matbahtaki kandil ve şamdanları alevlendirmekle sorumludur. Çerağcı bir nevi tekkedeki türbedarın yardımcısıdır. Mevlevi tekkelerinde

refiki, pazarcı refiki, başmakçı... vs. gibi). Burada bahsi geçen paşmakçı, tekke mensuplarının ayakkabılarını düzenlemek, tekkeye gelen misafirlerin ayakkabılarını ucu hâneyi gösterecek şekilde dizme görevini ifa eder. Ayakkabının bu şekilde dizilmesinin anlamı ise şudur: “Biz sizden, sizin misafirliğinizden memnun kaldık. O yüzden hânemizi, tekkemizi tekrar onurlandırmanızı isteriz. Umarız siz de bizim ağırlamamızdan memnun kalmışsınızdır.” Diğer bir bahsi geçen kişi de “kazancı dede”dir ki bu yazma eserde “kazganî dede” ya da “kazgancı dede” olarak anılmıştır. Günümüz Türkçesiyle belirtilecek olursa “kazancı dede” canlara nasihat eden ve mutfakta sadece gündüz vakitlerinde bulunan ayrıca kendine özel postu olan derviş kişidir.

akşamın kerahet²⁰ vakti tekkenin meydanında mum yakılır ve buna “çerağ” denilir. Çerağ yakılmadan evvel tekkenin büyüklerinden biri gülbang okur ve Mevlevi dilinde bu işleme “çerağ yakmak” değil de “çerağ uyandırmak” denilir. Bu işlemin aksi de aynı minval üzerine “çerağ söndürmek” değil de “çerağ dinlendirmek” olarak adlandırılır. Bunun sebebi ise Mevlevilerin pozitif hayat görüşü ve canlı cansız hiçbir varlığın sonunun olmayacağı düşüncesidir (Detaylı bilgi için bkz. sf. 52, 53).

Görsel 10-Şamdan

4. Taşra kandilcisi (Dışarı kandilcisi): Matbah dışındaki kandillere, şamdanlara, mumlara bakardı.
5. İçeri kandilcisi: Mutfaktaki kandillerin, şamdanların temizliğinden, uyandırmasından ve dinlendirmesinden sorumlu kişi.
6. Tahmişçi: Matbahta kullanılmak, pişirilmek üzere ve kahve çekirdeklerini dövmekten sorumlu kişi.
7. İçeri meydancısı: Matbahta kahve pişirmekle sorumludur. Cuma günleri dedeler matbahı ve matbahta görev başındaki canları ziyarete gelirler ve ziyaret

²⁰ Namaz kılınması dinen mekruh olan üç vakit (Güneş’in doğduğu; sabah, battığı; akşam ve tam tepede olduğu; öğle vakitleri).

esnasında onlara kahve veya şerbet ikram edilir. İç meydancısı da ziyarete gelen dedelere kahve pişirip sunmakla görevlidir.

8. Taşra meydancısı (Dışarı meydancısı): Meydan-ı Şerif²¹ içerisinde yapılan organizasyonlarda ikramlardan ve onların dağıtımından sorumlu kişidir. Sabah namazından sonra meydana yerleşilir ve herkes edeple yerini aldıktan sonra dışarı meydancısı tarafından geniş bir tepsi içerisinde, büyüklerden başlayıp sağ taraftan devam etmek koşuluyla, çörek sunulur. Çörek yemek istemeyen kişiler şehadet parmaklarını tepsiye hafif eğik bir biçimde dokundurup parmağının dokundurduğu ucunu öper ve bunu yapmakla çörek yemeyi kibarca reddetmiş olur. Çörek alan kişilere yanında sade Türk kahvesi pişirilip ikram edilir. Bu esnada da tekke mensupları müspet konularda konuşup dertleşip söyleşirler. Böylece sabahın kerahet vakti bu şekilde geçirilmiş olur.
9. Somatçı: Sofrayı kurup kaldırmakla görevli kişiye denir. Bunun dışında da sofranın kurulumu öncesinde ve sofranın toplanmasından sonra yerleri süpürmekle de görevlidir.
10. Yataççı: Tekkedeki canların yataklarını sermek, kaldırmak ve belirli aralıklarla, hijyen adına, değiştirmekle görevli kişi.
11. Pazarcı: Sabah namazının ardından kerahet vaktinin meydan-ı şerifte geçirilmesinden sonra pazara gidip tekkenin mutfak alışverişini yapmakla sorumlu kişi.
12. Bulaşıkçı: Kirli kap kazağın temizliğinden sorumlu kişidir.
13. Dolapçı: Kap kazağın düzeninden ve yerleşiminden sorumludur. Gerekli gördüğü takdirde kap kazağı kalaylatır.
14. Âb-rîzci: Tekkedeki tüm lavabo, musluk, kudümhane ve şadırvanların temizliğinden sorumludur (detaylı bilgi için bkz. sf. 44).
15. Şerbetçi: Çile sürecinin sonuna doğru hücrelerine çıkacak olan derviş adayının şerbetini hazırlar. Ayrıca dedelerin Cuma günü matbahı ziyareti esnasında onlara şerbet yapıp ikram eder.
16. Câmeşûy (Çamaşırcı dede): Tekkenin ve tekke mensuplarının kirli kıyafet, çamaşır, örtü, yatak... vs. gibi eşyaların temizliğinden sorumlu kişi.

²¹ Matbah-ı şerif ile derviş hücrelerinin kesiştiği köşede yer alan geniş ve ferah bir meydan olmakla beraber Şeb-i Arus törenlerinin de yapıldığı kısım.

17. Halife dede: Tekkeye yeni gelen ve matbaha henüz girmiş olan cana yol yordam gösteren derviş kişi.

18. Lokmacı: Lokma²² pişirmek ve dağıtmakla görevli kişidir.

Tahir'ül Mevlevi olarak bilinen Mevlevi dedelerinden Tahir Dede, dergahtaki bazı hizmetlerin seyrini şöyle anlatır:

“...Matbah canları, gündüz hizmetleriyle meşguldürler. İstirahat zamanları yatsı namazından sabah namazına kadar olan vakittir. Bu arada yatsıdan sonra çaylı yemişli sohbetler yapılır. Bu sohbetlerde mesela semanın yapılış şekli, ism-i celal ve çeşitli hizmetlerin nasıl ifa edileceğinden söz edilir. Gıybet, dedikodu gibi kötü huylar görülmez. Hizmetler gibi sohbetler de Allah içindir” (Olgun, 1995).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DİL VE KÜLTÜR

4.1. Dil Nedir?

Dil, bir anda düşünülemez kadar çok yönlü, farklı açılardan bakıldığında nitelik farklılığı olan, günümüzde bile eksiklikleri hala tamamlanamamış birçok yönü henüz keşfedilmemiş bir varlıktır (Aksan, 2000). Dil

²² Mevlevilikte yemeğe “lokma” denir. Bu yüzden Mevlevilerde “yemek yemek” tabiri yerine “lokma yemek” tabiri bulunmaktadır. Bunun dışında “lokma” olarak anılan pilav çeşidi de mevcuttur. Bu, içerisinde yağlı et, soğan, nohut, fıstık, havuç ve kestanenin bulunduğu, pirincin suyunu kaynattıktan sonra üstüne bu malzemelerin konulup sonrasında da pirincin ilave edilmesiyle hazırlanan bir çeşit pilavdır. Mevlana'nın doğum yeri olan Belh bölgesine ait olduğu düşünülen bir çeşit Özbek pilavıdır. Lokmaya başlamadan evvel herkes sağ şahadet parmağını ıslatıp tuza banar ve yemeğe tuzla başlamış olur. Herkesin kendi önündeki kısımdan yeme, her şeyde olduğu gibi yemekte de edebe ve sünnete riayet etme esastır. Lokma için, içinde başka hiçbir şey pişirilmeyen; sadece lokma pişirmeye tahsis edilmiş bir kazan bulunur. Bu kazanın muhafazası da kendisi ve içinde pişen yemek gibi özeldir; tertemiz bir beze sarılarak sadece bu kazan için ayrılan bir dolapta saklanır. Kazan kalaylı bir bakır ya da parlak bir gümüş gibi ıslıl ıslıl eder. Yapılacak lokmanın miktarı kazancı dede tarafından tayin edilir ve ayarlanır. Ateşbaz-ı Veli Ocağında pişirilmek üzere lokma hazırlanır ve pişirilmesi esnasında mutfağın kapısı kapatılır, içeride kazancı dede ve matbah canları dışında kimse kalmaz. İçeride kalan matbah canları da lokma pişene kadar niyaz durumunda (ayakta, sağ ayak baş parmağı sol ayak baş parmağının üstüne, sağ avuç içi sol göğsün üstüne, sol avuç içi de sağ göğsün altına gelecek şekilde, baş da hafif eğik bir duruş) beklerler. Lokma pişinceye kadar matbah canları bu vaziyette bekler. Lokma pişirme eylemine ise “lokma basmak” denilir. Yiyecek bir şeyin olmadığını ifade ederken de “lokma hak getire” denilir. Lokma basılınca kazan, Ateşbaz-ı Veli Ocağından besmeleyle indirilir ve kazancı dede lokma gülbangi çekerek lokma kazanının kapağını açar (Cebecioğlu, 2014; Tosun, 2004). Günümüz kültüründe düğün ve cenaze yemekleri ya da aşevlerinde büyük tencerelerde vakfedilmek üzere pişirilen pilavlar, Mevlevilikteki lokma kültürün yansıması olarak görülebilir.

aynı zamanda fikir anlatan bir işaretir²³ (Dilaçar, 1968). Sözlü ve yazılı iletişimde kullanılan, insanın doğuşunda hazır bulduğu, doğrudan insana özgü, güçlü ve büyümlü düzendir. Kısacası düşünmeyi ifade etme ve düşünöleni aktarmaya olanak sağlayan bir dizgedir (Aksan, 2016). Dil, duygu ve düşöncelerin kabı olup költürün temelini oluşturur. Dil, sosyal hayattaki yaşantıların sonucunda doğar, büyür ve gelişir. Dil organıyla ifade edilen her şey de költür kavramının kapsamına girer (Kaplan, 2006). Martinet'e göre dil, insan deneyimlerinin topluluktan topluluğa değişen biçimlerinin, anlamsal bir içerik ve sessel bir anlatımla bütünleşen bildirişim aracıdır. Saussure'e göre ise hem bireysel hem toplumsal yüzü olan ve ikisinden birinin yokluğunun düşünölemeyeceği, düşöncenin sese aktarılmasıyla yerleşik bir dizge halini alıp evrimleşmiş geçmişin ürünü olmakla birlikte de çoğalarak geleceğe aktarılan bir üründür (Köktürk ve Eyri, 2013). Dil vasıtasıyla yazılı ya da sözlü olarak nesilden nesile aktarılan bilgiler költürü, farklı dillerin farklı költürleriyle de medeniyetler ortaya çıkmıştır. Toplumların költürleri ve dilleri her ne kadar farklılık gösterse de dili oluşturan gösterilenler evrenseldir; değişmez ancak gösteren ve göstergeler farklılık gösterebilir (bkz. sf. 42).

4.2. Dilbilim Çalışmalarının Tarihi Temelleri

Yeryüzünde dil ile ilgili çalışmaların bilinen en eskileri Eski Hint'e ve Eski Yunan'a kadar uzanır. Fakat dilbilimden söz etmek bu tarihlerde mümkün değildir. Çünkü dilbilimden bahsedilecek kadar bilimsel çalışmalar yapılmamakla birlikte henüz yazı ve dil konusunda şekillenme söz konusudur. Bu yüzden de yetkin olmasa da bu çalışmalar, dilbilime dayanak teşkil etmesi açısından başlangıç kabul edilebilir (Akerson, 2000).

Dil konusuna ve dil üzerine çalışmalara yönelmede en etkili faktör şüphesiz dindir. Dualara ve kutsal metinlere gösterilen özen, insanların her devirde dil ile ilgili çalışmalarını kılmıştır. Bir duanın yanlış okunması, yanlış aktarılması, değerlendirilmesi hiçbir dinde hoş karşılanan, tasvip edilen bir şey değildir. Böylelikle de kutsal kitapların ve kutsal metinlerin orijinalinin korunarak kuşaktan kuşağa doğru aktarılabilmesi için çaba harcanmaya başlanmış, bu amaç uğruna birtakım yazım ve okuma kurallarının konmasına gayret edilmiş, basit dilbilgisi

²³ İşaret: İnsanlar arsasında görüşmeyi, anlaşmayı, iletişim kurmayı sağlayan her türlü göstergedir (Dilaçar, 1968).

kavramları ortaya çıkarılmış ve böylece ilk dilbilim çalışmalarının temelleri atılmıştır (Aksan, 1995).

Dünyadaki dil çalışmalarının tarihi temellerini kabaca üç kısımda incelemek mümkün olabilmektedir. Bu kısımlardan üçüncüsü Saussure'ün açtığı çığırda sonraki dönemi kapsamaktadır ki ondan önceki dönemlerde dil, bütün yönleriyle tanımlanmamış ve bilimsel bir bakış açısı ile teorik çerçevede ele alınmamıştır. Saussure'den önceki dönem sadece basit dilbilgisi kurallarının ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz bir dönem olmaktan ibarettir. Bu yüzden de Saussure'ün çalışmaları, dilde -bir nevi- milat kabul edilmektedir.

4.2.1. İlk Dönem Dil Çalışmalarının Tarihi Temelleri

İlk dönem dil çalışmalarına yönelik somut çalışmaların M.Ö. 3000 yıllarında Babillerde gerçekleştiği düşünülmektedir (Akerson, 2000). Fakat Saussure de dile dair çalışmaların Eski Yunan'da başladığını ve Fransa'da devam ettiğini söyler. Ayrıca bu dönem dil çalışmaları dilbilim çalışmaları olarak değil de dilbilgisi çalışmaları olarak nitelendirilir ve basit ilkeler, kolay uygulanabilir kurallar ve bilimsel olmayan çerçevelerden meydana gelir (Saussure, 1998). Bölgede yapılan kazılar sonucunda M.Ö. 3000'li yılların ortalarına ait olduğu düşünülen Sümerce-Akadca sözlüklere ve M.Ö. 1600'lü yıllara ait olduğu düşünülen iki dilli yazılara rastlanmıştır. Bu yazılar daha çok dil bilgisi yazıları olmakla birlikte iki dilin de yapısal özelliklerinin ve fiil çekimlerinin konu edildiği yazılardır. Buradan da anlaşılacağı gibi Sümerce ve Akadcanın aynı dil ailesinden olmayışı, halkın ikinci dili öğrenmesi için sözlüğü tek başına yeterli kılmayıp onları, gramer bilgisini de öğrenmeye itmiştir.

Bu dönemde Babillerde dil karmaşasının olması ise bir efsaneye dayandırılmaktadır. Bu efsaneye göre Babiller Tanrı'ya²⁴ ulaşmak için büyük kule inşa etme girişiminde bulunurlar. Tanrı ise onların bu girişimini büyük bir küstahlık ve hadsizlik olarak algılayıp onlara ağır bir ceza verir ve kuleyi yıkıp dillerini karıştırır. Bir zamanlar herkesin aynı dili konuştuğu Babil kentinde artık herkes ayrı bir dil konuşur ve kimse birbirini anlamaz. Bu sosyal bir varlık olan insan için büyük

²⁴ Enlil, Enki, Ninursag ve Ninurta'nın vasıfları Marduk'ta toplanmış, bu yüzden de Babil şehrinin baş tanrısı Marduk oluşmuştur (Bilgiç, 1982). Dönemin Akadca yazılmış ünlü destanı olan, Yaratılış Destanı olarak bildiğimiz Enüma Eliş Destanı'nda Marduk' un doğuşu ve fiziksel özelliklerinden de bahsedilmiştir (Heidel, 2007). Bu yüzden burada Marduk tanrısının kast edildiği düşünülerek "tanrı" sözcüğü, özel isim kabul edilmiştir.

bir azaptır. Dolayısıyla dilin işlevini yitirmesi sonucu Babil halkı dili, olağanüstü bir varlık olarak görmüş ve dil üzerine düşünmeye başlamıştır (Akerson, 1997).

Ayrıca Mezopotamya’ da yapılan kazılar sonucu Sümerlerden önce yaşamış yerli halkın diline ait olabileceği düşünülen meslek adlarının bulunduğu vesikalara da rastlanılmıştır. (Bilgiç, 1982).

4.2.2. İkinci Dönem Dil Çalışmalarının Tarihi Temelleri

İkinci dönem dil çalışmalarının tarihi temellerini Latincenin oluşturduğu düşünülmektedir. Farklı dillerin keşfedildiği bu dönemin en yıldızı parlak dili Latince’dir. İtalya yarımadasında doğan bu dilin bu kadar popüler olmasının sebepleri olarak, din dili olması ve hukuk, edebiyat, bilim gibi alanlardaki terminoloji birliğine sahip olması gösterilebilir. Bununla beraber Hıristiyanların dinlerini yayma azminden dolayı dünya coğrafyasındaki bütün diller önem arz etmeye başlamıştır. Çünkü ilk etapta soyluların kullandığı dil olan Latince ve Grekçe’nin alt tabakanın anlayamayacağı bir dil olabilme ihtimali yüksektir. Dolayısıyla da halkın seviyesine inerek her dilde Hıristiyanlık için ayrı bir terminoloji oluşturma ve bunu da o milletin özümsemesini sağlama çabası içerisine girilmiştir (Başkan, 2006). Böylece genel gramer çalışmaları yapılmaya ve dillerin gramatik özellikleri Latinceyle karşılaştırılmaya başlanmıştır. Saussure ise bu dönemin betikbilimin ortaya çıkmasıyla başladığını söyler. Betikbilimle başlayan bu sürecin İskenderiye Okulu ile de devam ettiğini belirtir. Saussure, betikbilim teriminin Friedrich August Wolf tarafından 1777’de ortaya çıkarıldığını söyler. Betikbilimin konusu olarak da dilleri belirlemeyi, saptamayı, yorumlamayı ve açıklamayı sayar. Bu dönemde betikbilim daha çok kurumların kurallarını, töreleri, adetleri yani yasaları düzenleyici nitelik taşır ve bu yazılı metinler üzerinden gelişim gösterir (Saussure, 1998).

4.2.3. Üçüncü Dönem (Saussure’ den Günümüze) Dil Çalışmalarının Tarihi Temelleri

Dillerin karşılaştırılabileceğinin anlaşıldığı zaman üçüncü dönem dil çalışmaları başlar. Böylece “karşılaştırmalı betikbilim” ya da “karşılaştırmalı dil bilgisi” doğmuş olur. Bu doğuşa zemin hazırlayan diller ise Roman ve Germen dillerinin karşılaştırılmasıdır. Sonrasında ise 1875’te Whitney’nin *The Life Of Language* kitabı bu sürece ivme kazandırmıştır. 19. Yüzyılın başlarında ise Saussure tarafından modern dilbilimin temelleri atılmış ve dilin bir yapıdan ziyade bir dizge

olduğu fikri ortaya konulmuştur. Dilin artık kendi kendine gelişim gösteren canlı bir varlık olmadığına, dilsel toplulukların oluşturduğu ortak bir bilinç çerçevesinde gelişen doğal bir sürecin yine doğal bir ürünü olarak ele alınmasına dikkat çekilmiştir. Böylelikle şimdiye kadar betikbilim ve karşılaştırmalı betikbilim kurallarının eksik, yetersiz ve yanlış olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur dilbilimin görevleri tanımlanmıştır. Buna göre dilbilim;

- Ulaşılabilen her dilin ilk ortaya çıkışından bu yana evrimini ve tarihini incelemeli,
- Bütün dillerde etkili olmuş olan tarihi olay ve olguları belirlemeli,
- Kendini tanımlayıp sınırlarını çizebilmelidir (Saussure, 1998).

Saussure'ün dilbilimine yaptığı katkılar, Cenevre Üniversitesi'nde verdiği genel dilbilim derslerinde öğrencilerinin, tuttıkları ders notlarını derleyip özgün bir biçimde, kendisinin ölümünden sonra kitaplaştırmasıyla daha da iyi anlaşılmıştır. Saussure'ün genel dilbilimi üzerine geliştirdiği kuramlar, birçok dilbilimci tarafından günümüze kadar tartışlagelmiştir. Her dilbilimci onun farklı yönüne -kimi bilimselciğine, kimi ruhbilimselciliğine, kimi de tinselciliğine- vurgu yapmıştır. Fakat tüm bunlara rağmen görüşleri, tüm dilbilimciler tarafından benimsenmiştir. Bu yüzden 20. asrın ve 20. asırdan sonraki dilbilim çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Hatta sadece dilbilimine hizmet etmekle kalmayıp, insan bilimleri için de geçerli kuramların ve etkili uygulamaların sınırlarını belirleyen “yapısalcılık”²⁵ akımını geliştirmiştir. Dolayısıyla da Saussure hem bir dilbilim yöntemi, hem de evrensel geçerliliğe sahip bir bilgi kuramı geliştirmiştir. Ona göre nerede bir gösterge (bkz. sf. 42) ya da anlam birimi varsa orada dilbilim yöntemi geçerli olabilmektedir.

²⁵ **Yapısalcılık Akımı (Structuralism):** Yapısalcılığın doğuşu kesin olarak bilinmemekle birlikte, dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün dilin yapısına ve çözümlenmesine yönelik çalışmaları bu akımın başlangıcı olarak kabul edilebilir. Yapısalcılık özellikle II. Dünya Savaşı sonrası geniş bir çevreye yayılmaya ve önem kazanmaya başlamış, günümüze kadar da yükselen bir ivme ile gelişimine devam etmiştir. Yapısalcılık kavramı, daha çok dilbilimi ve antropoloji üzerinde etkisini göstermekle birlikte sosyoloji, psikoloji, edebiyat, felsefe, iletişim, matematik, gibi birbirine benzer ya da farklı birçok disipline kaynaklık teşkil eden yaklaşım biçimi olmuştur (Nar, 2014). Doğuşu kesin olarak bilinmese de yirminci yüzyılın ortalarında işlerlik kazanan yapısalcılık, gerçeği, birbiriyle ilişkili bir bütün-parça ilişkisi içinde anlamlandırma ilkesinden hareket eden bir öğrenme ve değerlendirme yaklaşımıdır (Tüfekçi, 2004). İletişimde, göstergebilim, antropoloji (insanbilim), sosyoloji (toplumbilim) ve edebiyat eleştirilerini bir paydada toplayan analiz biçimidir (Korkmaz ve Alemdar, 2010). Yapısalcılık felsefi bir görüş, bir öğretiyi olmaktan ziyade bir çeşit yöntemdir. Dolayısıyla da yöntem olduğu için her disipline uygulanabilirliği kısıtlıdır. Fakat verimliliğinden dolayı da diğer yöntemlerle birleştirilmiştir (Piaget, 1999).

Saussure'ün dilbilim hakkındaki görüşleri, günümüzde de birçok dilbilimci tarafından benimsenmiştir. Yine günümüzde çoğunluğu dilbilim şemsiyesi altında olmak üzere göstergebilim, toplumdilbilim, biçimbilim, anlambilim, sözlükbilim, sözcelem, adbilim... vs. gibi alanlarda -tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de- çalışmalar yapılmaya devam etmektedir.

4.3. Dilbilimsel Bir Alan Olarak Onomasyoloji

Türkiye'de yapılan dilbilimi çalışmalarındaki temel sorunlardan birisi ortak bir terminoloji alanında yeterli çalışmaların olmayışıdır. Dilbilimsel alanların, yabancı dillerden Türkçeye geçerken her dilbilimci tarafından farklı terimlerle adlandırılması, dilde bir terim karmaşasına yol açmıştır. Tıpkı bu araştırmaya konu olan dilbilimsel bir alan olarak “onomasyoloji” gibi... Bu tezde “Onomasyoloji”nin Türkçe terim olarak karşılığına, en yaygın kullanılan terim olması nedeniyle, “adbilim” denmiştir. Bu yüzden “onomasyoloji” sözcüğüne karşılık -tezin başlığında ve içeriğinde mümkün olabildiğince Türkçe terim kullanılmaya çalışıldığı için- Berke Vardar'ın “*Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*”ndeki “adbilim” terimi kullanılmıştır. Fakat terminoloji birliğinin olmaması, adbiliminin “onomastik” olarak algılanmasına da sebep olmaktadır. Bu yüzden de “onomasyoloji” ile “onomastik” arasında -Türkçe terim karşılığı konusunda bir kavram karmaşası oluşması ihtimaline karşılık- bu terimlerin farklı adlandırıldığı dilbilim sözlüklerindeki anlamlarını ve Türkçe terim karşılıklarını vermekte fayda olabilir.

Dilbilimsel bir alan olan onomasyoloji (Alm. *Onomasiologie*, Fr. *onomasiologie*, İng. *Onomasiology*) “adbilim” (Hengirmen, 1999; Korkmaz, 1992; Vardar, 2002; Rifat vd., 2010), “kavramsal adbilim” (İmer vd., 2011), “imlemebilim” (Üçok, 2004) olarak dilbilim sözlüklerinde üç farklı terim şeklinde yer almıştır.

Berke Vardar “*Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*”nde “onomasyoloji”yi “adbilim” olarak açıklarken; kavramın anlatımından yola çıkarak ve gösterilenin bağlandığı göstergeleri inceleyen anlambilimsel bir araştırma olarak tanımlar. Yine aynı şekilde Mehmet Hengirmen de “*Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri*” sözlüğünde “onomasyoloji”yi “adbilim” olarak açıklarken; adları, kavram-sözcük ilişkisine dayanarak inceleyen, adların veriliş nedenlerini, şekillerini, çıkış noktalarını ve hatta kökenlerini belirleyen bir dilbilim alanı olduğunu söyler. Kamile İmer, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy “*Dilbilim Sözlüğü*”nde “onomasyoloji”yi “kavramsal adbilim” olarak açıklar ve bir dizi kavramın, bunları anlatan dilsel biçimlerle olan

ilişkinini araştıran adbilim alanı olarak tanımlar. İmer, Kocaman ve Özsoy'a göre "adbilim" "onomastik" sözcüğüne karşılık gelen bir terim iken Vardar, "onomasyoloji" nin "adbilim" terimine karşılık geldiğini, "onomastik" in ise "özeladbilim" olduğunu savunmuştur. Yine Zeynep Korkmaz da onomasyolojiyi "adbilim" olarak adlandıran dilbilimciler arasındadır (Korkmaz, 1992). Bu adlandırmalar dışında Necip Üçok'un da onomasyoloji için kullandığı Türkçe terim, "imlemibilim" terimidir (Üçok, 2004). Buradan da anlaşılacağı gibi "onomasyoloji" terimini tam olarak karşılayacak Türkçe bir terimin olmayışı, daha doğrusu bu konuda bir terim birliğinin olmayışı sebebiyle bu konunun şimdilik "onomasyoloji" başlığı altında Türkçe terimlerinin de verilip incelenmesi faydalı olacaktır.

Onomasyoloji, kavrambilimin (semasyoloji) yaklaşımına tam ters bir yol izleyerek anlam olgularını ele alır (Vardar, 2002). Gösterenle gösterilen arasında ilişki kurulmasıyla ortaya çıkacak anlam ilişkilerinin incelenmesi, onomasyolojinin (kavramsal adbilimi) konusudur. Bu yapılırken de kavramdan dil bilimine doğru bir gidiş söz konusudur (İmer vd., 2011). Onomasyoloji, çıkış noktası olarak belirlenen bir kavramın daha farklı hangi ifadelerle adlandırılmış olabileceğini inceler (Allan, 2009). Bu anlamda söz varlığına yönelik onomasyolojik çalışmalar, 20. Asırdan önce belirli kavramların farklı dillerdeki ifade ediliş şekillerini araştırmaya yönelik gerçekleştirilmiştir. 20. Asırda bu amaçla gerçekleştirilen yöntembilimsel ²⁶ (metodolojik) çalışmalar, son derece başarılı bir şekilde devam ederken çalışma zamanla semasyolojik²⁷ bir görünüm kazanıp modern semantiğin²⁸ etkisi altında zamanla canlılığını kaybetmiştir (Eckardt vd., 2003).

4.4. Mevlevilik ve Mevlevi Mutfağı Açısından Dil ve Kültür İlişkisi

Türk edebiyatında ve musiki hayatında çağlar boyunca "Mevlâna" ve "Mevlevî" sözcükleri büyük bir anlam zenginliği içinde varlığını devam ettirmiştir. Özellikle de şiir ve beste alanında bu zenginliğin etkilerini her asırda kuvvetli bir

²⁶ Bilgi felsefesinin (epistemoloji) alt dalı olmakla birlikte bilimsel yöntemlerin incelenmesi anlamına gelir (Erdoğan, 2012).

²⁷ Kavrambilim (Alm. *Semasiologie*, Fr. *semasiologie*, İng. *semasiology*). Adlardan, anlatımdan veya gösterenlerden hareketle bunların belirttiği kavramları, dil birimlerinin anlamını, dilsel birimler arasındaki anlam ilişkilerini ve anlam değişmelerini inceleyen anlambilimsel bir araştırma olmakla birlikte başlangıçta anlambilimin bütünü ifade etmek için de kullanılmıştır (Vardar, 2002; İmer vd., 2011).

²⁸ Modern semantik, düşünce ve dış dünya arasındaki bağın felsefi ve epistemolojik (bilgi felsefesine dair) problemleri ve dilin anlamlı bir ögesi ile bu dilde yapılan incelemelerin aynı düzeydeki diğer öğeleri arasındaki bağla ilgilenen dilbilimsel bir alandır (Schogt, 1992).

şekilde görmek mümkündür. Gerçekten de Türk edebiyatı ve besteciliği tarihinde “Mevlevî şairleri ve bestekarları” adı altında anılan ve belli bir dünya görüşünü, daha doğrusu var olma, varlık görüşünü, duyguyu, sevgiyi dile getiren; mısralarını, tüm bunları ön plana çıkarıp özle, sözle ve notayla ören şairlerin ve bestekarların sayısı önemli derecede çoktur.

Mevlevilik, âdâp ve edep yoludur. Mevlevilik, insanların ne sadece ilâhi ne de sadece beşerî ilişkilerinde edebi öngörür; insanlara canlı cansız tüm varlıklarla olan münasebetinde, edebî gerekliliğinden bahseder (Top, 2007). Dolayısıyla da Mevleviler, mutfakta eğittikleri dervişlerle ve canlarla belli bir edep dahilinde konuşur ve anlaşılır. Onlara has tabirler, günümüze kadar yazılı ve sözlü olarak gelip kültür niteliği taşıdığı için jargon olmaktan çıkıp terim niteliği kazanmıştır. Bu yüzden de bunlardan -araştırmanın başlığında da- “jargon” değil de “terim” olarak bahsedilmiştir. Mevlevilerin kullandığı dil, günümüze kadar kısmen de olsa yazılı ve sözlü olarak taşınıp kültür niteliği kazandığı, belli bir zümreye ait sözcük ve sözcük gruplarından ibaret kalmadığı için dildeki bu anlam değişmelerini, Mevleviliğe tâbi olmayan insanlar da anlayabilmiştir. Antoine Meillet, bunun gibi dildeki değişmeleri dilsel, tarihi ve sosyal etkenler olmak üzere üç grupta inceler. Bahsi geçen sosyal etkenler Meillet’e göre, yabancı dil, lehçe veya ağızların etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak belirli bir kesim tarafından kullanılmış olan sözcük ve sözcük grupları, sınırlı kullanılıştan çıkıp zamanla halka mal olur (Egro, 2009). Ancak Mevlevilikteki kültür dilinin çeşitli eserlerde yer almasıyla yaşatılmaya çalışılması, mutfak kültürünün de günümüzde yaşatıldığı anlamına gelmemektedir. Yaşayan bir kültür olmadığı için Mevlevilik, ancak ilgi ve merak duyup araştıran bir kesimin, hakkında bilgi sahibi olduğu bir kültür olmuştur. Oysa Mevlevilikteki mutfak örgüt yapısı ve sistemli mutfak organizasyonu, günümüz restoran ve yiyecek içecek işletmelerine ilham kaynağı olabilecek düzeyde profesyonel bir düzene sahiptir.

Kültür, “toprağa bir şeyler ekip hasat etmek, üretmek” anlamına gelen Latince “cultura” sözcüğünden türemiş, Fransızca “culture” sözcüğüdür. Fransızca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca ve Latince kökenli dillerde “toprak bakımı” anlamına gelen sözcük, Farsçada “ferheng”, (Schogt, 1992) Arapçada da “hars” sözcüğüne denk gelir. Arapça olan “hars” sözcüğü “toprak bakımı”, Farsça olan “ferheng” sözcüğü de “yetenek, marifet” anlamındadır. Türkçede ise Arapça “hars” sözcüğü “kültür” anlamında ilk kez Ziya Gökalp tarafından kullanılmıştır. Bu kullanımdan sonra “kültür” sözcüğüne alternatif sözcükler türetilmiş ve bunların en güçlüsü

“ekin” olmuşsa da genel anlamda hiçbiri kabul görmemiş ve dilimize Latince kökenli “kültür” sözcüğü yerleşmiştir (Yakıcı vd., 2004).

Kültür; yapısı, muhteviyatı, türü, onu oluşturan unsurları (dil, din, tarih, edebiyat, sanat, müzik, coğrafya) vb. açılardan bakıldığında yelpazesi oldukça geniş bir konudur.

Din ve kültür arasında güçlü bir bağ vardır. Kültür, dinin toplumlarda vücut bulmuş halidir. Din kültürün de ötesinde olup onu besleyen tükenmez bir kaynaktır (Eliot, 1987). Mevlevilikte de olduğu gibi kültürün aktarıcısı dildir. Çünkü Mevlevilik özelinde olduğu gibi genel anlamda toplumda geçerli olan tüm değer yargıları da ancak dil vasıtasıyla öğrenilebilir. Bu bakımdan da dil, dine, felsefeye, sanata, bilime, kültüre ve yaşama dair her türlü düşüncenin aktarıcısı olmuştur.

Mehmet Kaplan, günlük konuşma ve ilim dili dışında bir de kültür diline dikkat çeker. Bu bağlamda Mevleviliğe ait mutfak terimleri o zamanın belli bir kesimi tarafından hem günlük konuşma dili hem de ilim dili olmuş olsa da günümüzde neredeyse sadece yazılı kaynaklardan erişilebilecek bilgiler olarak kalmıştır. Dolayısıyla da Mehmet Kaplan'ın “kültür dili” tanımıyla özdeşleşmiştir.

Kültür dili tabiri, günlük konuşma ve ilim dili dışında kalan sözlü ve yazılı edebiyat dilinin karşılığı sayılabilir. Günlük dilin estetik bir maksatla kullanılması da sözlü kültür kapsamında kültür diline katkı sağlar (Kaplan, 2006).

Mevlevi mutfağında kullanılan dil, Mevlana'nın dilleri; Arapça, Farsça ve Türkçeden sözcüklerin yer aldığı fakat daha çok Türkçe sözcüklerin egemen olduğu bir dildir. Arapça, Farsça ve Türkçe sözcüklerin Mevlevilerin günlük konuşma dillerinde fazlaca bulunması, onların büyük kültür birikimlerinden kaynaklanır. Türkler de tarih boyunca kendi kültür ve dil birikimine dahil olmayan birçok unsuru dışarıdan alabilmişlerdir (Kaplan, 2006). Sonuç itibarıyla yaşayan her varlığın besin maddesini dışarıdan alması ve kendi bünyesine karıştırması, varoluşun bir gereğidir ve her kültür dilinde olduğu gibi Mevlevilikte de bu durum böyle olmuştur. Mevlevilikte Farsçanın yansımalarına sıkça rastlanması Mevlana Celaleddin'in doğduğu bölge olan Belh'te konuşulan dilin Farsça olup Mevlana Celaleddin'in bu ana dille doğmuş olması sebep olarak gösterilebilir. Mevlevilerin İslam dinine mensup bir topluluk olması ise Arapça dilinin yansımalarını da kaçınılmaz kılmıştır. Türkçenin etki sebebi ise Mevlevi kültürünün gelişim gösterdiği Anadolu'da kullanılan dilin Türkçe olmasıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. TERİM

5.1. Terim Nedir?

Terim, sözlük anlamı olarak “Bir bilim, sanat, meslek dalıyla veya bir konu ile ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan kelime, ıstılah” demektir Çoğul olarak ifadesi ise “ıstılahat”tır. Terimler, anlamları dar, sınırlı, net ve kesin olan; bilim, sanat ve meslek kolları mensupları arasında kolay ve kısa yoldan anlaşmayı sağlayan özel sözcüklerdir. Terimler, umumi ve sıradan sözcüklerden farklı, bilimsel ya da edebi kavrama bir tek anlamda karşılık gelirler²⁹ (Zülfikar, 1991). Bu açıdan bakıldığında aslında “terim” sözcüğünün tanımı, tasnifi ve tarifi çok da zor değildir ve yerli, yabancı tüm sözcüklerde hemen hemen aynı klişe kullanılır (Dilaçar, 1957). Terimler diğer sözcüklerden ayrı olarak cümlede yanına gelen sözcükle bütünleşip anlam yönünden bir farklılık arz etmez. Aynı şekilde cümlenin gidişatına göre farklı anlamlar da kazanmaz. Yani terimlerde anlam değişikliğinden bahsedilemez, terimlerin anlamları sabittir. Taşıdıkları anlamlar yoruma açık olmayıp karşılık geldikleri kavramları net bir biçimde ifade ederler. Dolayısıyla terimlerin cümle içerisindeki kullanımına göre onlara anlam yüklemek yanlış olur (Zülfikar, 1991).

Terimlerin halk dilinde fazlaca yeri yoktur. Fakat halk dilinde kullanılagelip de sonradan terim özelliği kazanan sözcükler de bulunmaktadır. Bunun dışında gündelik dilde temel, yan ve mecaz anlamları sıkça kullanılıp aynı zamanda bir terim anlama da sahip sözcüklerin varlığından da söz edilebilir. Bu sözcükler sesteş olabilmelerinin yanında anlamdaş da olabilirler (Zülfikar, 1991). Bu tür durumlarda halk dilinden terim anlamlı sözcüklerin ayıklanıp belirlenmesi zor olabilmektedir.

²⁹ Aslında bu kural tüm sözcükler için geçerlidir. Fakat bir sözcüğün birden çok anlam ihtiva etmesi Türk dilinde oldukça sık rastlanan bir durumdur. Bu kurala rağmen bu durumun görülmesi ise yoğun bir kültürel değişimin göstergesi ve doğal sonucudur (Zülfikar, 1991).

Oysa bilim, sanat ya da meslek kollarının mensupları arasında kullanılan terimleri belirlemek nispeten daha kolay bir iştir (Dilaçar, 1957).

5.2. Terim ve Kavram İlişkisi

Terimlerle sözcükler arasındaki fark, günlük dil ile bilim dili ayırımından koparılabilirse bile, terimle kavram arasında, en azından metin düzleminde fark edilebilecek bir ayırım yoktur. Terim, bir bilimsel sözcüğün gösteren boyutu, kavram ise gösterilen boyutudur. Yani terim ve kavram birbiri ile bütün, birbirini tamamlayan, birbirinden ayrılamayan iki şeydir (Akşehirli, 2008).

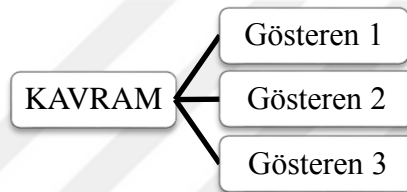
Terim, kavramın dil ile ifade edilip dış dünyaya yansıtılması olarak adlandırılabilir. Gerek kavram gerekse de terim zihnin ürünü olup her ikisi de yaratıcı bir etkinlik sonucu dilde vücut bulur. Aksi takdirde insan zihni terim ile kavramı aynı görme eğilimindedir. Bu ince ayırım kısaca izah edilecek olursa şöyle denilebilir: Söz konusu dilse terim, zihin ise kavram kastedilir. Dilin kaynağı ve kökeni insan zihni olduğu için de kavram olmazsa terimin de olmayacağı savı rahatlıkla söylenebilir. Fakat dilsel şekiller söz konusu olunca kavram-terim ayrımı oldukça güç bir hal alabilmektedir. Oysa dilsel kullanımda bir kavramdan bahsederken aslında onun terimi üzerinden gitmekle birlikte doğrudan kavramın kendisi anlatılmaktadır. Bu yüzden de dilsel kullanımda kavram ile terimin neredeyse aynı düzlemde olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum, doğası itibarıyla zihinde var olan bir şeyin, dış dünyaya giden yolu ancak dil vasıtasıyla bulabildiğinin kanıtıdır (k.k.1)³⁰ Zihin ürünü olan kavram, var olan sorunu tanımlarken yine zihnin ürünü olan terim, var olan sorunu çözer (k.k.2).

5.2.1. Mevlevi Mutfak Terimlerinin ve Kültür Öğelerinin Onomasyolojik Açıdan İncelenmesi

Bir dilbilim alanı olan onomasyoloji, mevcut bir kavramın, daha farklı hangi gösterenlerle ifade edilebileceğini araştırır (bkz. şekil-1). Genel olarak dilbilim, başlangıçta her ne kadar dilin bir terimler dizgesi olduğunu savunsa da zamanla bu tez çürütülmüştür. Özellikle Saussure, ortaya çıkardığı gösterge kuramıyla dilin bir terimler dizgesi değil bir göstergeler dizgesi olduğunu öne sürmüştür. En geniş anlamıyla gösterge, bir başka şeyin yerini alabilmesini sağlayan özellikler

³⁰ Kaynak kişilerin isimlerine, araştırmanın kaynakça kısmından sonra “kaynak kişiler” başlığı altında yer verilmiştir.

taşıdığından kendi dışında bir nesne, olgu, varlık belirten ögedir. Zihin tarafından algılanabilir nitelik taşıyan bu öge bir tür uyarandır (Guiraud, 1994). Gösterge, kavramla onu işaret eden seslerin birleşimine denir. Seslerin birleşiminden oluşan sözcükle kavramın birleşimine gösterge denilme sebebi ise sözcüğün kavrama taşıyıcılık etmesidir (Köktürk ve Eyri, 2013). Örneğin “portakal” denildiğinde turunçgillerden olan turuncu renkte, sulu bir kış meyvesi zihinde canlanır. Burada “p.o.r.t.a.k.a.l.” sesleri birleşerek bu kavrama taşıyıcılık etmiştir. Kavrama taşıyıcılık eden “p.o.r.t.a.k.a.l.” sesleri, kavramı zihinde gösterme sebebi olduğu için “gösteren” olarak adlandırılır. Gösterenin zihinde canlandığı ya da dış dünyada işaret ettiği imge ise “gösterilen” olarak adlandırılır.

Şekil 1: Onomasyoloji

Dolayısıyla da Mevlevi mutfak terimleri ve kültür öğelerini onomasyolojik açıdan incelerken tablo şeklinde ifade etmenin daha anlaşılır olacağını düşündük. Bu yüzden önce kavramı verip sonra kavrama karşılık gelen terimi verdik. Burada terimin kökenine ve Mevlevilik bağlamında bir mutfak terimi mi yoksa Mevlevi mutfağına ait bir kültür ögesi mi olduğuna da değindik. Doğan Aksan’a göre onomasyoloji, kavramların karşılık geldiği terimlerin hangi yoldan ve ne şekilde dile getirildiğini de araştırmalıdır (Aksan, 2000). Fakat araştırmanın sınırlılıklarında da belirtildiği gibi (bkz. sf. 15) incelemeler esnasında terimlerin sadece hangi dile mensup olduğu bilgisi verilmiş, etimolojik incelemesi yapılmamıştır. Tablonun son satırında da terimin günümüzdeki kullanımının var olup olmadığı sorulmuştur. Burada bazı terimlerin kullanımı ayniliğini korurken çoğunun kullanım sahası kaybolmuştur. Bunda bir tasavvuf ekolü olan Mevleviliğin, yaşayan bir ekol olmaması etkilidir.

Ayrıca tablolaştırıp onomasyolojik incelemesi yapılan terimler arasında, tam olarak terim özelliği taşımayıp daha çok atasözü ve deyim niteliğinde olan söz öbekleri mevcuttur (bkz. sf. 51, 61, 66). Bu söz öbeklerini terim kategorisinde

değerlendirmesek de Mevlevi mutfak kültürüne ait öğeler olması sebebiyle araştırmamızda yer almıştır.

Tablo 1. Terim: Ab

Kavram / Gösterilen	Su anlamına gelmektedir.
Gösteren	Ab
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür öğesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Mecazi olarak marifet, bereket, feyz, anlamlarına gelir (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 2. Terim: Ab-keş

Kavram / Gösterilen	Su çeken anlamına gelmektedir.
Gösteren	Ab-keş
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür öğesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüz mutfak kültüründe kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Kuyudan su çeken anlamındadır (Berki, 1966). Mevlevi tekkesine su çeken dervişlere “ab-keş” denilir. Farsça “su” anlamındaki "ab" ile yine Farsça “çekmek” anlamına gelen "keşiden" mastarının fiil kökü olan "keş" sözcüğünden meydana gelmiş birleşik bir sözcüktür. 1925'ten önce, tekke ve zaviyelerin bulunduğu dönemde, faaliyette olan büyük tekkelerde görevi sadece su çekmek olan dervişler bulunmuştur. Yine bu dönemde çeşitli vakfiye veya sebilhanelerin avlusunda su kuyusu açtırılıp sebil niyetine su dağıtan abkeşlerin varlığından da söz edilebilmektedir. Bu görevin verildiği kişiler için, vazifelerinin tahsisine dair de zamanın vakıf mallarını yöneten kurumun (başta şer'iyye

	ve evkaf vekaleti olmak üzere) defterlerinde kayıtları mevcuttur (Uludağ, 2012).
--	--

Tablo 3. Terim: Ab-rizci/Ab-rîzî

Kavram / Gösterilen	Sözcük grubu olarak “su döken” anlamına gelmektedir.
Gösteren	Ab-rizci/Ab-rîzî
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Tekkedeki tüm lavabo, musluk ve şadırvanların temizliğinden sorumlu kişidir. Kennase (süpürgeci) de denilmektedir (Demirci, 2013).

Tablo 4. Terim: Ab ü dane

Kavram / Gösterilen	Temel anlamı “su ve habbe”dir. Yan anlamlarından biri ise açlıktır.
Gösteren	Ab ü dane
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Manevi yönden hırsın, aç gözlülüğün kötülüğünü; takvanın, sabrın, ümidin ve kanaatin ise erdemini, faziletini dile getiren diğer bir deyişle herkesin kısmetine düşen lokmayı “bir hırka bir lokma” ³¹ şeklinde tabir eden bir deyimdir (Cebecioğlu, 2014; Uludağ, 2012).

³¹Aza kanaat etme anlamındadır. Hindistan menşeli Sühreverdilik gibi bazı tasavvuf kolları “bir lokma bir hırka” anlayışının, kalpte alçakgönüllülük, acizlik ve fakr duygusu olmak koşuluyla mal mülk zenginliğine, varlıklı olmaya engel bir anlayış olamayacağını öne sürmekle birlikte İslamın da varlıklı, zengin olmaya karşı çıkan bir din olmayışı, bu tasavvuf kollarının düşüncelerini destekler niteliktedir. Dolayısıyla malın kalpte değil cepte olması koşuluyla mal varlığının birçok

Tablo 5. Terim: Adak

Kavram / Gösterilen	Adanılan şey anlamına gelmektedir.
Gösteren	Adak
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde de “adak” adıyla kullanımı bulunmaktadır.
Diğer	Bir işin hayırla neticelenmesi sonunda gerçekleştirmek üzere Allah’a verilmiş sözdür. Daha çok kurban kesme şeklinde gerçekleşir (Sağır, 2012).

Tablo 6. Terim: Aş-peş

Kavram / Gösterilen	Aşçı anlamına gelmektedir.
Gösteren	Aş-peş
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüz mutfak kültüründe kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Aşçı anlamındadır (Özönder, 1988).

Tablo 7. Terim: Aş-peş Başı

Kavram / Gösterilen	Aşçıbaşı anlamına gelmektedir.
Gösteren	Aş-peş Başı
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi

alim tarafından dinen bir sakıncası görülmemiştir. Fakat Hz. Peygamber, bir yaşam şekli olarak fakrı tercih etmiştir. Tegabün Suresi 15. Ayette ise bu konuya dikkat çekilmiş ve “Mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Asıl büyük mükafat Allah’ın yanındadır” denilmektedir (Yazır, 2009). Dolayısıyla “bir hırka bir lokma” sözü de hırta ve tamaha ket vurmak maksadıyla söylenmiş bir söz, bir tasavvuf desturudur.

Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüz mutfak kültüründe kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Aşçıbaşı anlamındadır (Özönder, 1988).

Tablo 8. Terim: Aşura

Kavram / Gösterilen	Buğday, nohut vb. tahıllarla kuru yemişlerin tamamının kaynatılmasıyla yapılan şekerli tatlı türü anlamına gelmektedir.
Gösteren	Aşura
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde “aşure” adıyla kullanımı bulunmaktadır.
Diğer	Muharrem ayının onuncu gününe denk gelen bu gün, Hz. Hüseyin’in Kerbela’da şehit edilmesinin anıldığı bir gündür. Bunun dışında birçok peygamber için önemli hadiselerin gerçekleştiği bu günde Hz. Nuh’un gemisi karaya oturmuş ve rivayete göre Hz. Nuh da bunun üzerine şükretmek için elinde bulunan tüm hububat türü şeyleri karıştırarak ortaya bir tatlı çıkarmıştır. O gün bu gündür her Muharrem ayının onuncu gününde Müslümanlar tarafından bu tatlı pişirilmekte ve eş dost akrabaya ikram edilmektedir (Özlu, 2014).

Tablo 9. Terim: Ateşbaz

Kavram / Gösterilen	Ateşle oynayan kişi anlamına gelmektedir..
Gösteren	Ateşbaz
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.

Diğer	Mevlevilikte aşçı dedelere verilen bir isimdir (Bekleyiciler, 2007)
--------------	---

Tablo 10. Terim: Ateşbaz-1 Veli Kazanı

Kavram / Gösterilen	Gümüş renkli büyük kazan anlamına gelmektedir.
Gösteren	Ateşbaz-1 Veli Kazanı
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Ateşbaz-1 Veli Ocağında (bkz.sf.50) lokma pişirmek için kullanılan gümüş renkli büyük kazan (Özönder, 1988).

Tablo 11. Terim: Ateşbaz-1 Veli Makamı

Kavram / Gösterilen	Mevlevi dervişlerinin eğitimi için kullanılan post anlamına gelmektedir.
Gösteren	Ateşbaz-1 Veli Makamı
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Mevlevi tekkelerinde dervişlerin ve canların eğitimi için kullanılan ve onların manevi terbiyesine mahsus olan meydan-1 şerifteki beyaz posta verilen addır (Özönder, 1988).

Tablo 12. Terim: Ateşbaz-1 Veli Ocağı

Kavram / Gösterilen	Mevlevi tekkelerine özel bir ocaktır.
Gösteren	Ateşbaz-1 Veli Ocağı
Köken	Farsça

Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Mutfağın lokma (pilav) pişirilen kısmıdır (Özönder, 1988).

Tablo 13. Terim: Ateşbaz Makamı

Kavram / Gösterilen	Mevlevilikte mutfak için kullanılan tabir anlamına gelmektedir.
Gösteren	Ateşbaz Makamı
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Mevlevi tekkelerindeki mutfak için kullanılan tabir (Uludağ, 2012).

Tablo 14. Terim: Baklayı ağızdan Çıkarmak

Kavram / Gösterilen	Akıldan geçenleri dile dökme işini anlatan bir deyimdir. Günümüze kadar kullanılagelmiş bir deyim olmakla birlikte çıkış noktası Mevlevilerdir.
Gösteren	Baklayı Ağızdan Çıkarmak
Köken	Tamamı Türkçe sözcüklerden oluşmaktadır.
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde deyim olarak sıkça kullanımı bulunmakla birlikte günlük hayatta bile oldukça yaygın bir kullanımı vardır.
Diğer	Baklayla ilgili dilimize yerleşmiş iki deyim mevcuttur. Bu deyimler, “ağızda bakla ıslanmamak” ve “baklayı ağızdan çıkarmak” deyimleridir. Her ikisi de kuru baklanın zor ıslanması üzerine söylenmiştir. Tasavvufa yeni girmiş birisi henüz ham iken bazen dilini tutamayıp patavatsızca hareket edip uygunsuz ve yersiz sözler söyleyebilmektedir.

Bunun üzerine tekkenin şeyhi bu yeni dervişlere matbahtan aldığı bir avuç kuru baklayı verir ve birini dilinin altına diğerlerini de dilinin altındaki ısladıkça çıkarıp tekrar koymak suretiyle cebine koymasını öğütler. Dolayısıyla da derviş kişi sabredemeyip suizan yapmaya ya da kötü bir söz söylemeye kalkıştığında dilinin altındaki bakla ona fırsat vermez ve şeyh efendinin öğüdünü hatırlamaya vesile olur; susar. Rivayet edildiğine göre sağanak yağmurlu bir günde Mevlevi tekkelerinden birinin şeyhi ile tekkeye yeni intisap etmiş bir derviş yolda yürürken (şeyh efendi birkaç adım önde, derviş şeyh efendinin birkaç adım arkasında ve solunda) önünden geçtikleri evden pencereye vurulup şeyh efendiye biraz beklemesini söyleyen küçük yaşta bir kızın sesi işitilir. Şeyh efendi kızın arzuhalini ya da bir sıkıntısı olduğunu düşünür ve bekler. Fakat genç kızdan ses çıkmaz. Bir müddet bekledikten sonra gitmek için destur istemeye yeltenen şeyh efendiye kız tekrar seslenir ve bir müddet daha beklemesini söyler. Şeyh efendi ve derviş sağanak yağmurun altında öylece beklerken şeyh efendi iyimser düşünür ve henüz küçük kızın müsait olamadığına yorar bu durumu. Fakat derviş çok sabırsızlanmıştır ve sürekli ağzında baklayı çevirir. Bir müddet daha bekledikten sonra küçük kız artık gidebileceklerini söyler. Bunu üzerine derviş daha da sinirlenir. Şeyh efendi ise kıza buradaki maksadını sorar. Kız ise annesinin tavukları kuluçkaya yatırdığını ve batıl da olsa bir inanışa göre kuluçkaya yatan tavukların kuluçkaları tepeli olsun diye bir kavuklunun tepesine bakmak gerektiğini, bu yüzden kendilerini durdurduğunu söyler. Bunun üzerine şeyh efendi yanındaki dervişe dönerek ağzındaki baklayı çıkarabileceğini söyler. O günden beri de “baklayı ağzından çıkarmak” deyimini günlük hayatta dilimize yer edinmiş bir deyim olarak karşımıza çıkmaktadır (Cebecioğlu, 2014; Pala, 2005).

Tablo 15. Terim: Bulaşıkçı Dede

Kavram / Gösterilen	Matbahta önemli görevler arasında yer almaktadır.
Gösteren	Bulaşıkçı Dede
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Küçük, asitane niteliğinde olmayan Mevlevihanelerde bulaşıkçı dedenin yardımcısı bulunmazken büyük Mevlevihanelerde bu dedelere yardımcıları da tahsis edilir. Mutfaktaki kap kacağın ve sofranın temizliğinden sorumludur (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 16. Terim: Cû

Kavram / Gösterilen	Mevlevilikte açlık, az yeme anlamına gelmektedir.
Gösteren	Cû
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Açlık, az yeme, en az ölçüde beslenme, ruhu ve dimağı güçlendirmek için maddi besinlerden vazgeçme anlamında kullanılır (Cebecioğlu, 2014; Uludağ, 2012).

Tablo 17. Terim: Cûiyye

Kavram / Gösterilen	Az ölçüde beslenme anlamına gelmektedir.
Gösteren	Cûiyye
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.

Diğer	Takva, zühd, tasavvuf ve vera anlayışına göre az ölçüde beslenmeyi (<i>killet-i taam</i>) esas alan Suriye'deki Mevlevi dervişlerine, arif ve zahitlere ise “cûiyye” denir (Cebecioğlu, 2014; Uludağ, 2012).
--------------	--

Tablo 18. Terim: Cur'a/Cür'a

Kavram / Gösterilen	Her bir yudum, içim anlamına gelmektedir.
Gösteren	Cur'a/Cür'a
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Tasavvuf ıstılahındaki anlamı ise dervişin erdiği makam ve çile esnasında dervişi bürüyen hallerin isimleri (Uludağ, 2012).

Tablo 19. Terim: Cümbüşlemek

Kavram / Gösterilen	İçmek anlamında olup, genellikle “çay içmek” eylemini tasvir etmek için kullanılmıştır.
Gösteren	Cümbüşlemek
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Tasavvufta çayın ve semaverin ayrı bir önemi olduğundan çay içmek adeta bir ritüel gibi algılanmış ve üzerine birçok kaside, gazel, ilahi yazılıp söylenmiştir (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 20. Terim: Çerağ

Kavram / Gösterilen	Mum, kandil, lamba gibi ışık saçan araç anlamına gelmektedir.
Gösteren	Çerağ
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Mevlevi tekkelerinde akşamın kerahet vakti (bkz. sf. 29) tekkenin meydanında mum yakılır ve buna “çerağ” denilir. Akşam ezanıyla birlikte de mescidin mumları, bu çerağlar ile uyandırılır. Çerağların dinlendirilmesi (söndürülmesi) ise nefesle değil el hareketiyle olur. Tekkelerde mumları ve şamdanları uyandırma görevi tekkenin içerisinde farklı kişilere, dışında ise farklı kişilere verilmektedir. Çerağcının görevi ise sadece çerağları uyandırmaktır. Her bir görevi ifa edenin ayrı kişiler olması da tekke içinde görev bilincinin gelişmesi açısından önem taşımaktadır (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 21. Terim: Çerağcı

Kavram / Gösterilen	Mum, kandil, lamba gibi ışık veren araçları kullanan yani ışıkları uyandıran anlamına gelmektedir.
Gösteren	Çerağcı
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Mumlar ve şamdanları uyandırma görevi tekkenin içerisinde farklı kişilere, dışında ise farklı kişilere verilmektedir. Çerağcının görevi sadece çerağları uyandırmaktır. Her bir görevi ifa edenin ayrı kişiler olması da tekke içinde görev bilincinin gelişmesi açısından önem taşımaktadır (bkz. sf. 30-31) (Cebecioğlu, 2014; Ögke, 2013).

Tablo 22. Terim: Çerağ Gülbangı

Kavram / Gösterilen	Çerağların yakılması esnasında okunan manzum dualar anlamına gelmektedir.
Gösteren	Çerağ Gülbangı
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Çerağların uyandırılması esnasında okunan gülbangdır (İyiyol, 2014).

Tablo 23. Terim: Çile

Kavram / Gösterilen	Dervişlerin kırk gün boyunca kendilerine uyguladıkları zahmetli ve perhizli dönem anlamına gelmektedir.
Gösteren	Çile
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Farsça “çihil” Arapça “erbain” anlamına gelen çile, derviş adayının şeyhin gözetiminde karanlık bir hücrede, kırk gün, daha çok ibadetle meşgul olma haline denir. Çile mühleti özellikle ömür boyu değil de kırk gündür. Çünkü tasavvufta “halvet der encümen” yani “el karda, gönül yarda” ilkesi esastır. Dolayısıyla marifet halk içinde hak ile beraber olabilmektedir. Hemen hemen her tekkede (küçük, asitane niteliğinde olmayan ya da seyyah konaklamaları için kullanılan tekkeler dışında) bir veya birkaç tane çile hücresi bulunur. Çile hadisesi ise şu şekilde cereyan eder: Şeyh efendi derviş adayını önce Fatıha sonra da çeşitli dualar ile hücrelerine buyur eder. Derviş adayı, gusül abdesti almış halde odasına adım atar ve şeyh efendi hücrenin kapısını kapatıp derviş adayını odada kırk günlük çilesine başlamak

	<p>üzere yalnız bırakır. Derviş adayının yalnız kaldığı ve hücre denilen bu odada seccade, Kur'an-ı Kerim, mütteka³² (bkz. görsel-7) ve bir post ya da seccade dışında bir şey bulunmaz; dünyalığa daldırıcı ve onu hatırlatıcı unsurlara yer verilmez. Derviş adayı, tuvalet, abdest gibi ihtiyaçları dışında hücrelerinden hiç çıkmaz, çıktığında da karşılaştığı kişilerle hiç konuşmaz. Beslenme ihtiyacını ise görevli kişi yemek saatlerinde hücrelerine getirip bırakır. Çiledeki beslenme şekli de yine nefis eğitimi açısından oldukça dikkat çekicidir. Genellikle hayvansal olmayan gıdalar tercih edilmek istendiğinden çoğunlukla zeytin ile beslenilir. İlk gün kırk tane zeytin verilirken her geçen gün bu zeytinlerin sayısı bir adet eksilir, ta ki son güne kadar bu durum böyledir. Burada özellikle zeytinin tercih edilme sebebi ise Kur'an'ı Kerim'de zeytinin birçok ayette sıkça anılmasıdır. Derviş adayı, kırkıncı günün sonunda, kırk gün boyunca yaşadığı halleri, gördüğü rüyaları vs. şeyh efendiye anlatır. Şeyh efendi gerekli gördüğü takdirde onu tekrar tekrar kırk günlük çileye sokabilir. Şayet şeyh efendi derviş adayına çilesini tamamladığını söylerse de şükür için kurban kesilir ve et suyunda tirit yemeği pişirilir. Çilesini tamamlayan dervişe de bu yemekten ikram edilir ve tekke mensupları onu tebrik eder. (Cebecioğlu, 2014; Gölpinarlı, 2006; Top, 2007).</p>
--	---

³² Baştaki iki ucu yanlara doğru kavisli koltuk değneğidir. Fakat Mevleviler kırk günlük çilelerinde rahat olup da çok uyumamak adına çenelerini bu değneğin çukurluğuna yerleştirip dinlenirler. Bu yüzden "koltuk değneği"nden ziyade sözcüğe anlam olarak "dayanak" denilmesi daha yerinde bir tanım olacaktır. Müttekanın sap kısmı abanoz gibi sert yapılı bir hammaddeden ya da bakır gibi yine dayanıklı bir madenden yapılır. Üzerinde tercihe göre fildişinden, kakmadan, sedeften ya da oymadan işlemler yapılabilir.

Görsel 11 Müttekâ

Tablo 24. Terim: Çile Çıkarmak

Kavram / Gösterilen	Çile çıkarmak, manevi olgunluğa erişme yolunda tasavvuf ehli kişilerin nefis terbiyesi edilmesi süreleri anlamında kullanılmaktadır.
Gösteren	Çile Çıkarmak
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Her tasavvuf anlayışında farklı bir çile çıkarma tekniği olmakla beraber Mevlevilerde genellikle mutfakta yaşanan bin bir günlük bir süredir. Burada şeyh efendini kişinin mizacına, karakterine, zaaflarına bakarak farklı bir nefis terbiyesi biçimini öngörmesi takdirde farklı şekillerde de çile çıkarılabilir (Cebecioğlu, 2014; Gölpinarlı, 2006; Top, 2007).

Tablo 25. Terim: Dışarı Meydancısı

Kavram / Gösterilen	Hizmetli anlamına gelmektedir.
Gösteren	Dışarı Meydancısı
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Şeyh efendinin emirlerini tekkedeki dedelere ulaştıran ve yeni dervişleri şeyhin huzuruna götüren hizmetkardır. Aynı zamanda meydan-ı şerifteki ikramlardan da sorumlu kişidir. Asitane niteliğinde olan büyük tekkelerde birden fazla dışarı meydancısı bulunurken küçük tekkelerde sadece bir dışarı meydancısı bulunur (Koyuncu, 2009).

Tablo 26. Terim: Dolaylı Havlu/Dolama/Peşkir

Kavram / Gösterilen	Yemek yerken kullanılan, sofraya örtüsü biçiminde pamuk veya ketenden yapılmış bez anlamına gelmektedir.
Gösteren	Dolaylı Havlu/Dolama/Peşkir
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve Mutfak Terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüz mutfak kültüründe “sofra bezi” olarak anılmaktadır.
Diğer	Sofranın altına serilen kilim türünde bir bez (bkz. sf. 27) (Özdemir, 2013).

Tablo 27. Terim: Elifi Somat

Kavram / Gösterilen	Süslenmiş sofraya anlamına gelmektedir.
Gösteren	Elifi Somat
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Bu terim kendine günümüzde “sofra” olarak karşılık bulmuştur.

Diğer	Deriden yapılan bir çeşit sofrla olmakla birlikte elifi nemedin üzerine sarılan bir kuşaktır da aynı zamanda. Her ikisi de deriden yapıldığı ve işlev bakımından da benzer olduğu için aynı isimle anılmış olabilirler. Yola çıkacak dervişler, kuşağın üzerindeki gözlere yiyecek koyarlar ve bir nevi kendilerine azık hazırlamış olurlar. Bu işlevi bakımından sofrayla özdeşleştirilmiş olabilir (Soysal, 2007).
--------------	--

Tablo 28. Terim: Erenler Hâzıra Etmış Duayı

Kavram / Gösterilen	Tekkeye gelen misafirler için söylenen, “misafir umduğunu değil bulduğunu yer” atasözüne eşdeğer bir tabir olup misafire sunulacak ikramın, misafirin beklentisi doğrultusunda değil de ev sahibinin imkanları ve iradesi dahilinde gerçekleşmesi anlamına gelir.
Gösteren	Erenler Hâzıra Etmış Duayı
Köken	Türkçe ve Arapça sözcüklerden oluşmuş sözcük grubu
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.

Tablo 29. Terim: Etyemezler

Kavram / Gösterilen	Genellikle et ve et türevlerini yemeyen dervişler için kullanılan Mevlevi tabiridir.
Gösteren	Etyemezler
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Dervişler arasında zamanla et yemeyen ve sıcak yaz günlerinde serinletici soğuk su içmeyip nefislerine hükmetmeye çalışan zümreler oluşmaya başlamıştır. Bunlara göre bir parmağın üçte biri kadar bir et yemek,

	<p>kalbe kırk gün boyunca kasvet ve sıkıntı verir, gönlü karartır, katılaştırır. Bu gruba göre bir gün et yiyen insanın kırk gün boyunca huyu kötüleşir. Bu dervişler genellikle ilkel topluluklar gibi toplayıcılıkla geçinir, insan elinin değmediği besin maddelerini yemeyi tercih ederler. Fütüvvet ehli olarak anılan bu kesim (XIII. asırdan itibaren ahi teşkilatlanmasıyla birlikte sayıca daha da artmıştır) kasapları aralarına almaz (Cebecioğlu, 2014).</p>
--	--

Tablo 30. Terim: Fodla/Fodula

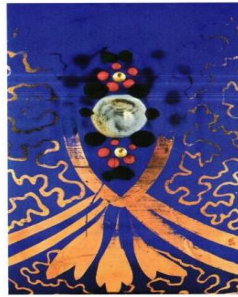
Kavram / Gösterilen	Çoğunlukla yoksullara verilen kepekli undan yapılmış ramazan ayında yapılan pideye benzer bir ekmek türüne verilen isim anlamında kullanılmaktadır.
Gösteren	Fodla/Fodula
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde aynı şekilde kullanımı bulunmasa da “somun ekmeği” ya da “ramazan pidesi”ne karşılık geleceği söylenebilir.
Diğer	<p>“<i>Saray ekmeği</i>” (Dal, 2013) olarak tanımlanan fodla, XVI. Asır Osmanlısında yeniçerilere vakfedilen bir ekmek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ramazan pidesine benzer biçimde ince, fazla mayalanmış özsüz hamurdan yapılan ve kolay kopma özelliğine sahip olan fodla daha ziyade imaretlerde, İstanbul’daki tüm saray mutfaklarında ve yeniçerilere ait fırınlarda pişirilmekte, bir kısım görevlilere maaşları ile birlikte sepet içinde bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısına göre değişen oranda dağıtılmaktadır. Fakat 1826’da Yeniçeri Ocağı’nın ilgasından sonra fodla fırını kaldırılmıştır. Ancak daha sonraki zamanlarda da sarayda bazı görevlilere fodla tipi ekmek çıkarıldığı ve bu eski saray âdetinin XX. yüzyıl başlarına kadar da devam ettirildiği düşünülmektedir.</p>

Tablo 31. Terim: Fukara Keşkülü

Kavram / Gösterilen	Dilenme aracı veya bir sütlü tatlı anlamında kullanılmaktadır.
Gösteren	Fukara Keşkülü
Köken	Tamlama şeklinde olan sözcük grubu, Arapça “fakr” kökünden dilimize yerleşmiş olan Türkçe “fukara” sözcüğü ile Farsça “keşköl” sözcüklerinden oluşmuştur.
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	<p>Çok eski bir uygulama olmakla birlikte amaç nefis terbiyesidir. Her ne kadar nefsanî arzuları köreltmeye yönelik bir uygulama olsa da dervişin dış görünüşü ile de ilgilidir. Tevbe, tarikat usulleri, farzlar ve sünnetlerle imanını güçlendirip ibadetlerini gerçekleştiren derviş kişi dışını da saç ve sakalını düzelterek, hırka ve külah giyerek, süpürge vererek, kandil, zembil, seccade ve aleme önem göstererek ve keşköl dolaştırarak süslemelidir (Harakâni, 2013) Bu amaçlarla dervişin eline bir kap verilir ve tüm esnaftan, konu komşudan, çarşı pazar ehlinde ne verirlerse derviş onları alıp tekkeye getirir ve getirdiği şeyler de biriktirilerek ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Bir rivayete göre toplanan eşyalar karmakarışık (iğne, iplik, kuruyemiş, baklagil...vs. ilgili ilgisiz her şey) ve azar azar olduğu için süt, pirinç unu, şeker ve yağ ile pişirilip üzeri ceviz, badem ve nar ile süslenen, muhallebi tarzında bir tatlı olan keşkölü andırmış ve bu yüzden buna “fukara keşkölü” denilmiştir. Daha güçlü olabileceği düşünülen diğer bir rivayete göre de Farsçada “çanak” anlamına gelen “keşköl” dilenme aracı olarak kullanıldığı için buna “fukara keşkölü” denilmiştir (Bakırcı, 2011; Altier, 2008).</p>

Tablo 32. Terim: Gülabdan

Kavram / Gösterilen	Gül suyu serpmek için kullanılan, ağzı emzikli, armut biçiminde küçük şişe veya kap anlamına gelmektedir.
Gösteren	Gülabdan
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde “gülabdan” ya da ağız farklılıklarıyla benzer söyleyişler şeklinde kullanımı bulunmaktadır.
Diğer	Konuklara ikram edilen ve yiyecek-içeceklerde kullanılan gül suyunun muhafaza edildiği kap (bkz. görsel-12) (Hidâyetoğlu vd., 2014).

Görsel 12-Gülâbdân

Tablo 33. Terim: Gülbang

Kavram / Gösterilen	Toplu olarak hep bir ağızdan ve makamlı bir şekilde yapılan dua veya ant anlamına gelmektedir.
Gösteren	Gülbang

Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Özellikle Mevlevilik ve Bektaşilikte toplu halde yapılan duaların, şükürlerin, niyazların vs. tümüne “gülbang” denilmektedir. Gülbangların -her hayır olarak görülen işin başında okunduğu için- birçok çeşidi bulunur (Gölpınarlı, 2006; İyiyol, 2014).

Tablo 34. Terim: Ham

Kavram / Gösterilen	Olgunlaşmamış anlamına gelmektedir.
Gösteren	Ham
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde aynı şekilde ve anlamda kullanımı devam etmektedir.
Diğer	“Olgunlaşmamış, kıvama henüz gelmemiş” anlamlarında olan “ham” sözcüğü, Türkçede de aynı anlamdadır. Mevlevi mutfaklarında sıkça kullanılan bir sözcük olmakla birlikte hem maddi hem de manevi olgunluğa erişmemeyi ifade eder (Yöndemli, 1997).

Tablo 35. Terim: Her Yemeğin Lezzeti Tuzladır

Kavram / Gösterilen	Yemeğe başlamadan evvel tuz tatmak anlamına gelmektedir.
Gösteren	Her Yemeğin Lezzeti Tuzladır
Köken	Sözcük grubu, Türkçe sözcüklerden oluşmuştur.
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde farklı şekillerde de olsa kullanımı devam etmektedir.

Diğer	Yemeğe başlamadan önce az miktarda tuz yalamanın hem mideyi rahatlatacağı hem de yemeğin lezzetine daha çok vardıracağı düşüncesini ifade eder (Cebecioğlu, 2014).
--------------	--

Tablo 36. Terim: Hum

Kavram / Gösterilen	Küp, fıçı veya durak anlamlarına gelmektedir.
Gösteren	Hum
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Sözcük anlamı olarak küp, fıçı demektir. Aynı zamanda durak anlamında da kullanılmaktadır (Uludağ, 2012).

Tablo 37. Terim: Kahve

Kavram / Gösterilen	Çekirdek halde bulunan öğütülüp toz haline getirildikten sonra kaynatılarak içilen içecek anlamına gelmektedir.
Gösteren	Kahve
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde sadece belli bir kesimin içeceği olmaktan çıkıp aynı şekilde ve anlamda kullanımı devam etmektedir.
Diğer	Anadolu'da tasavvufun en yaygın olduğu asırlardan (XII. ve XIII. asırlar) itibaren Yemen ve Habeşistan sûfileri arasında kullanımı çok yaygın bir gıda maddesidir. Keyif verici gıda bileşenleri arasında gösterilen kafein içerikli bu içeceğin sûfiler arasında bu denli yaygın oluşunun sebebi ise gece ibadetlerinde uykularının erken gelmesini engellemek ve zinde kalabilmektir. Ayrıca kalbe hoşluk ve bereket verdiği de inanıldığı için ibadet ehli tarafından sıkça tüketilen bir besin kaynağı olmuştur. Kahvenin Yemen'e ilk

	<p>defa gelişi konusunda net ve kesin bir bilgi olmamasıyla birlikte bir rivayete göre Şazeli tarikatının şeyhlerinden olan Ali b. Osman'ın getirdiği, diğer bir rivayete göre de Ayderûsiye şeyhlerinden Ebubekir b. Abdullah'ın getirdiği söylenir. Günümüzde de kahvecilerin pirinin Ebu'l Hasan Şazeli olduğu söylenildiği için kahvenin çıkış noktasının Şazeli tarikatı olması yönündeki algı daha güçlüdür. Bazı tarikatlerde kahvenin içildiği zikir meclisleri kurulur ve bunlara “<i>el-kahvetu's-sûfiyye</i>” veya “<i>el-kahvetul-maneviye</i>” denir. Kahve ile Allah'ın isimlerinden olan El-Kavi ismiyle ebced hesabında değerleri aynı olduğundan (116) kahveye bir kutsiyet atfedilmiştir. Kahve metaforu, tasavvufta çaydan önce var olmakla birlikte son zamanlarda tasavvuf ortamlarındaki zikir meclisleri yerini çaya bırakmış ve meclisler çayla zenginleştirilmeye başlanmıştır (Cebecioğlu, 2014; Taştan, 2009; Ulusoy, 2011).</p>
--	---

Tablo 38. Terim: Kahve nakibi

Kavram / Gösterilen	Kahveyi yapıp sunan kişi anlamına gelmektedir.
Gösteren	Kahve Nakibi
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Özellikle Mevlevi ve Bektaşî tekkelerinde kahveyi pişiren ve misafire ikram eden dervişe denir (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 39. Terim: Kahve Ocağı

Kavram / Gösterilen	Kahve pişirilip ikrama hazır edilen yer anlamına gelmektedir.
Gösteren	Kahve Ocağı
Köken	Arapça “kahve” Türkçe “ocak” kelimelerinden oluşmuş bir

	sözcük grubudur.
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Tekkelerde kahve ikram etmek amacıyla misafirin ağırlandığı kısımdır (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 40. Terim: Kandilci

Kavram / Gösterilen	Kandillerin yağını hazırlayıp yakan kişi anlamına gelmektedir.
Gösteren	Kandilci
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Tekkenin dışındaki kandillerden sorumlu kişidir. Mescidin dışındaki kandillerin (bkz. görsel-13) yağının hazırlanıp fitillenmesi işini yapar (İzbudak, 2010).

Görsel 13-Kandil

Tablo 41. Terim: Karhane

Kavram / Gösterilen	Ticarethane anlamına gelmektedir.
Gösteren	Karhane
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Özellikle Osmanlı döneminde iş yeri anlamında olup daha çok süt ve süt ürünlerinin üretiminin yapıldığı ticarethaneler için kullanılmış bir terimdir (Uludağ, 2012).

Tablo 42. Terim: Kazancı Dede

Kavram / Gösterilen	Mevlevi mutfağında baş aşçıdan sonraki en yetkili kişi anlamına gelmektedir.
Gösteren	Kazancı Dede (Kazganî-Kazgancı Dede)
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Mutfakta sadece gündüzleri bulunan, kendine ait postu bulunan ve canlara nasihat eden, mutfak içerisinde sertabbahtan (baş aşçı) sonra en kıdemli kişidir. Sertabbahın muavinliğini yapar ve zamanla sertabbahlık konumuna yükselir. Tekkeye yeni gelen canlara dervişliğin çilelerini, meşakkatlerini anlatır. Kazancı dedenin tüm bu anlattıklarına rağmen dervişlik yolunda ısrar eden can için şeyh efendiden izin alınır, yeni gelen candan da ikrar alınır (Koşay, 1927).

Tablo 43. Terim: Kazancı Postu

Kavram / Gösterilen	Kazancı dedenin oturduğu posttur.
Gösteren	Kazancı Postu

Köken	Sözcük grubu, Türkçe “kazancı” ile Farsça “post” sözcüklerinden oluşmuştur.
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Bu post, mutfağın giriş kapısının tam karşısında yere serilmiş beyaz bir posttur (Gölpınarlı A. , 2006).

Tablo 44. Terim: Kazanlığa Kapatmak

Kavram / Gösterilen	Mevlevihanelerde cezaya alternatif olarak geliştirilmiş bir eğitim metodudur.
Gösteren	Kazanlığa Kapatmak
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde “ara verme ³³ ” olarak anılan bir eğitim metodu şeklinde kullanımı bulunmaktadır.
Diğer	Tekkede lokma kazanları bodrum katında bulunur. Edebe aykırı davranış sergileyen canları bu lokma kazanlarının bulunduğu bodrumda bir süre kapalı tutup kendiyile baş başa bırakması sağlanır (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 45. Terim: Kazanlık

Kavram / Gösterilen	Mevlevi tekkelerinde yemek kazanlarının saklandığı yerdir.
Gösteren	Kazanlık
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Tekkenin bodrum katında lokma kazanlarının bulunduğu kısımdır (Küçük, 2010)

³³ Ara verme: Cezaya alternatif olarak geliştirilmiş bir eğitim metodudur. İstenmeyen durumun, bulunulan ortamdan kaynaklandığı durumlarda, kişiyi bir süre ortamdan uzaklaştırıp hatası üzerinde düşünmeye sevk etme şeklinde uygulanır (Tanık, 2009).

Tablo 46. Terim: Kazan Yatağı

Kavram / Gösterilen	Mevlevi mutfağında kullanılan yemek kaplarının bulunduğu yerdir.
Gösteren	Kazan Yatağı
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Tekke mutfağındaki kap kazağın bulunduğu kısımdır (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 47. Terim: Kennas

Kavram / Gösterilen	Mevlevihanelerde temizlikten sorumlu kişi anlamına gelmektedir.
Gösteren	Kennas
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Süpürücü manasında olup tekkedeki tuvaletlerin temizliğinden ve süpürme işlerinden sorumlu olan kişiye denir. Bu kişi “âb-rîzci” olarak da anılabilir (bkz. sf. 44) (Tuncer, 1996).

Tablo 48. Terim: Keşköl

Kavram / Gösterilen	Mevlevi dervişlerinin dilenme aracı olarak kullandığı çanaktır (bkz. görsel-14).
Gösteren	Keşköl
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde aynı adla anılan sütlü bir tatlı çeşidi bulunmaktadır. Aynı adla anılmasının sebebi de çanakta ikram edilmesi olarak düşünülebilir.

Diğer	Bu çanak, abanoz ağacı, hindistan cevizi kabuğundan olduğu gibi şekline sadık kalınması koşuluyla pirinç, tunç veya bakırdan da yapılabilir. Keşkül ile dolaşmaya çıkmaya dilenme değil de “selmane çıkmak” denir (Bakırcı, 2011).
--------------	--

Görsel 14-Keşkül³⁴

Tablo 49. Terim: Kuzuluk

Kavram / Gösterilen	Tekke yemekhanesinin duvarlarında bulunan hücre hücre olan kısımların her birine kuzuluk denir.
Gösteren	Kuzuluk
Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Buralarda su, dolaylı havlu (peşkir veya dolama) ve çeşitli yeme-içme için gerekli kap kacaklar bulunur (Tunç, 1969).

Tablo 50. Terim: Lokma

Kavram / Gösterilen	Mevlevilerde yemeğe “lokma” denir. Aynı zamanda bir çeşit Mevlevi pilavına da “lokma” denir.
Gösteren	Lokma

³⁴ Görselde bulunan keşkül abanoz ağacından yapılmıştır.

Köken	Türkçe
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzdeki karşılığı pilav olarak düşünülebilir.
Diğer	“Bir hırka bir lokma” felsefesine dayanan dervişlik, helal beslenmeye önem göstermiştir. Bu görüş az da olsa helalin tercih edilmesini öngörür (Tosun, 2004).

Tablo 51. Terim: Matbah Canı

Kavram / Gösterilen	Mevlevihanede eğitim gören kişi anlamına gelmektedir.
Gösteren	Matbah Canı
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde karşılığı bulunmamaktadır.
Diğer	Mevlevilik yoluna yeni giren, matbah-ı şerifte eğitim almaya yeni başlayan; gönüllü olarak veya yaşının küçüklüğünden dolayı ebeveyninin kararıyla bin bir günlük çileye girmiş kişilere denir. “Nev- niyaz” diye de anılabilir (Gölpınarlı, 2006).

Tablo 52. Terim: Matbah-ı Şerif

Kavram / Gösterilen	Mevlevihanelerde eğitimin verildiği mutfak anlamına gelmektedir.
Gösteren	Matbah-ı Şerif
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Yiyecek içecek işletmelerindeki mutfaklar günümüzdeki karşılığı olarak düşünülse de matbah-ı şerifin bir eğitimhane bir dersane niteliğinde olması nedeniyle günümüzde karşılığının bulunmadığını söylemek mümkündür.

Diğer	Bir isim grubu olup “şerefli mutfak” anlamına gelir. Sadece asitane niteliğindeki Mevlevihanelerde olan bir eğitimhanedir (detaylı bilgi için bkz. sf. 20-21) (Karpuz, 2010; Önder, 1998; Gölpınarlı, 2006).
--------------	--

Tablo 53. Terim: Mevt-i Ebyaz

Kavram / Gösterilen	Oruç tutmak gibi açlık hallerini anlatmak için kullanılır.
Gösteren	Mevt-i Ebyaz
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde “açlık, nefis terbiyesi” ya da “oruç” anlamında kullanılabilir.
Diğer	Beyaz ölüm anlamına gelmektedir. “Açlık” anlamında kullanılır (Cebecioğlu, 2014).

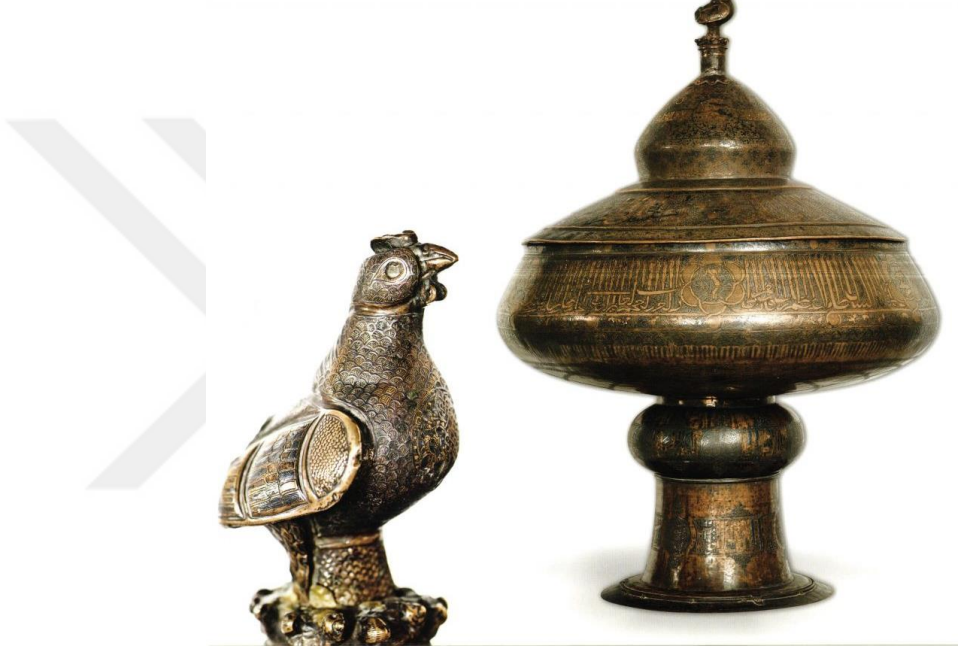
Tablo 54. Terim: Meydancı

Kavram / Gösterilen	Mevlevihanelerde gelen misafirleri karşılayan ve Mevlevi ayininin yapılacağı meydana düzenleyen kişi.
Gösteren	Meydancı
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde tam olarak karşılığı bulunmasa da içeri meydancısını “barista” dışarı meydancısını da “şef garson” olarak düşünebiliriz.
Diğer	İçeri ve dışarı meydancı olmak üzere ikiye ayrılır. İçeri meydancısı görevini mutfakta, dışarı meydancısı ise mutfak dışında ifa eder. Asitane niteliğindeki Mevlevihanelerde meydancıların yardımcıları da bulunur ve bunlara “meydancı yamağı” denilir (Koşay, 1927; Çelebi, 1986).

Tablo 55. Terim: Nisan Tası

Kavram / Gösterilen	Yağmur sularının toplandığı kap anlamına gelmektedir.
Gösteren	Nisan Tası

Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde karşılığı bulunmamaktadır.
Diğer	Konuklara şifa niyetine dağıtılması amacıyla içerisinde Nisan yağmurlarının toplandığı kap (bkz. görsel-15) (Hidâyetoglu vd., 2014).

Görsel 15-Nisan Tası

Tablo 56. Terim: Pazarcı Maşası

Kavram / Gösterilen	Mevlevi dervişlerinin pazara alışveriş için giderken yanlarına aldıkları bir tür araç anlamına gelmektedir.
Gösteren	Pazarcı Maşası
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde karşılığı bulunmamaktadır.
Diğer	Pazara alışveriş yapmaya giden dervişin belindeki kuşağa taktığı, demirden yapılmış, baş kısmı taç şeklinde ve tokmak formunda işlemeli olan maşaya denir. Bu maşayı

	beline takıp pazara giden dervişi gören pazarcılar, onun beline taktığı bu maşadan, tekkeye erzak almaya geldiğini anladıkları için dervişe indirim yaparlar (bkz. görsel-16) (Top, 2007).
--	--

Görsel 16-Pazarıcı Maşası

Tablo 57. Terim: Pirinç Meydanı

Kavram / Gösterilen	Pirinç ayıklanan yer anlamına gelmektedir.
Gösteren	Pirinç Meydanı
Köken	Farsça “pirinç”, Arapça “meydan” dan oluşan sözcük grubu
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde karşılığı bulunmamaktadır.
Diğer	Asitane niteliğindeki Mevlevihanelerde dervişlerin topluca oturup pirinç ayıkladıkları geniş meydana denir (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 58. Terim: Sahk

Kavram / Gösterilen	Ezmek anlamına gelmektedir.
Gösteren	Sahk
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde karşılığı bulunmamaktadır.
Diğer	Bir şeyi ezip döğmek anlamında olup zahiri olarak da aynı anlamı taşır. Nefsi ezip Allah'ın yüceliği karşısında kulun acziyetinin farkında olması şeklinde ifade edilebilir (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 59. Terim: Saki/Saka

Kavram / Gösterilen	Su veren, sulayan anlamına gelir.
Gösteren	Saki/Saka
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde aynı şekilde anlamını korusa da yaygın bir kullanımı bulunmamaktadır.
Diğer	Aynı zamanda tarikat ehline, yanan ilahi aşk yolcularının yol gösterdiğinden, mürşid-i kamil için de kullanılan bir terimdir (Pakalın, 1983).

Tablo 60. Terim: Saka Postu

Kavram / Gösterilen	Mevlevihanede eğitim almak üzere gelmiş olan kişinin oturduğu post.
Gösteren	Saka Postu (Saka Yeri)
Köken	Sözcük grubu, Arapça "saka" sözcüğü ile Farsça "post" sözcüğünden oluşmuştur.
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde karşılığı bulunmamaktadır.

Diğer	Tekkeye yeni intisap etmiş canın, ilk üç gün matbahta muhib pozisyonunda üzerinde oturarak matbahtaki görevli canları seyrettiği postun ismidir (Özdemir, 2013).
--------------	--

Tablo 61. Terim: Sebzi

Kavram / Gösterilen	Sebze, yeşillik anlamına gelir.
Gösteren	Sebzi
Köken	Farsça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde karşılığı “sebze” şeklindedir.

Tablo 62. Terim: Somat

Kavram / Gösterilen	Sofra anlamına gelmektedir.
Gösteren	Somat
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde karşılığı “sofra” şeklindedir.
Diğer	“Simat” sözcüğünün bozulmuş hali olan somat, sıra, dizi, saf...vb. anlamlara gelse de genel olarak sofranın anlamında kullanılır. Üç çeşit somatan bahsetmenin mümkün olduğu söylenebilir. Bunlar: Gezgin dervişlerin kullandığı somat, dergahlarda kullanılan somat, son olarak da uzun ve ince olup “elifi somat” diye adlandırılan somattır (İyiyol, 2014).

Tablo 63. Terim: Somatçı

Kavram / Gösterilen	Görevi, sofrayı kurup toplamak olan kişidir.
Gösteren	Somatçı
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi

Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzdeki karşılığı -tam karşılama da- işletmelerdeki “garson” şeklinde olabilir.
Diğer	Bu terim, Mevlevi ve Bektaşilerde vardır (Gölpınarlı, 2006).

Tablo 64. Terim: Somat Gülbangi

Kavram / Gösterilen	Mevlevihanelerde yemeğe başlarken ve yemekten kalkarken okunan manzum dualardır.
Gösteren	Somat Gülbangi
Köken	Sözcük grubu, Arapça “somat” sözcüğü ile Farsça “gülbang” sözcüğünden oluşmuştur.
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzdeki karşılığı “sofra duası” olabilir.
Diğer	Yemek yendikten sonra şükür için okunan duaya “somat gülbangi” denir. Gülbang, tasavvufi bir niyaz şeklidir. Birçok gülbang çeşidi olmasının yanında her biri de farklı şekillerde dile getirilmektedir (İyiyol, 2014; Gölpınarlı, 1959).

Tablo 65. Terim: Şerbet

Kavram / Gösterilen	İçecek anlamına gelmektedir.
Gösteren	Şerbet
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde de aynı kullanımını korumaktadır.
Diğer	Mevlevilerde de şerbet kültürü oldukça yaygındır. Şerbetler tatlı ve genellikle soğuk içilen içeceklerdir. Başta “sirkencübin” ³⁵ olmak üzere Mevlevilere özgü birçok şerbet çeşidi mevcuttur (Sürücüoğlu, 1997).

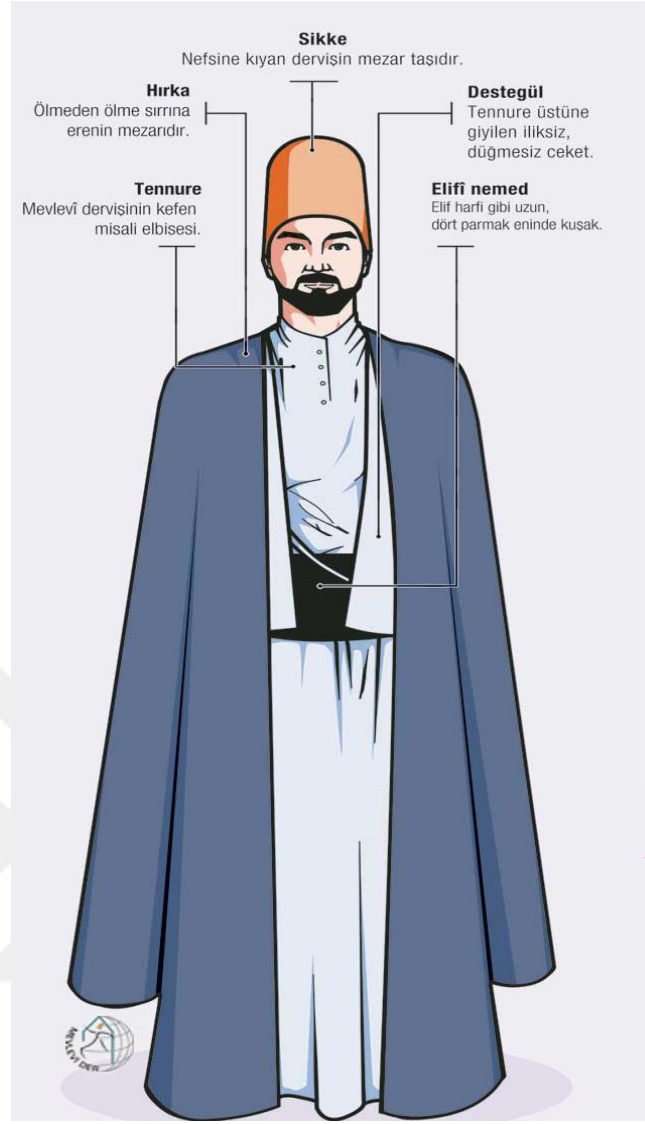
³⁵ Sirkencübinin ismi Mesnevi-i Şerif’te (Sürücüoğlu ve Özçelik, 2005) de Divan-ı Kebir’de de (Ünver, 1952) geçmektedir. Sirkencübin, bal, üzüm sirkesi ve su karışımından oluşan, Mevlana ya da Mevlevi şerbeti olarak da bilinen şerbetdir.

Tablo 66. Terim: Ta'âm

Kavram / Gösterilen	“Yemek” anlamına gelmektedir.
Gösteren	Ta'âm
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde, sözcüğün, aynı şekilde kullanımı bulunmasa da “gıda, besin” olarak kullanımı mevcuttur.
Diğer	Tasavvufta her zaman az yemek, karnı tıka basa doyurmamak ilke edinilmiştir. Cüneyd-i Bağdadi'ye göre sufilerin üzerine üç haldeyken rahmet iner; yemek yerken, ilim öğrenirken ve sema ya da meşk ederken (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 67. Terim: Tennure

Kavram / Gösterilen	Hırka anlamına gelmektedir.
Gösteren	Tennure
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde aynı gösterenin kullanımına rastlanmasa da kavramın “mutfak önlüğü” gösterenine karşılık geldiği söylenebilir.
Diğer	Mevlevilerin giydikleri kolsuz, geniş ve düğmesiz hırkaya denir. Tennur, ocak, fırın, tandır anlamında olup tennure de burada görevli kişilerin giydiği -tabiri caizse önlük-hırkadır. Matbahta görevli canların sema dışında giydikleri hırka tennure olarak adlandırılır; sema meşki esnasında giyilen giysi farklıdır (bkz. görsel-17) (Önder, 1998).

Görsel 17-Tennure

Tablo 68. Terim: Terceman

Kavram / Gösterilen	Gülbangler gibi yazılıp okunan manzum dualardır.
Gösteren	Terceman
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür öğesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde aynı gösterenin kullanımına rastlanmasa da kavramın gülbangler gibi “sofra duası” gösterenine karşılık geldiği söylenebilir. Mevlevilerde neredeyse her yemeğe özel bir terceman okunur. Yemeğin hazırlanışı esnasında söylenir ve dua mahiyetinde olduğu için yemeğe lezzet ve bereket katılması ümit edilir.

Diğer	Mevlevilerde ve Bektaşilerde yemek hazırlanırken, yenilmeden önce ve hayır olan her iş yapılırken, tıpkı gülbangler gibi belli bir ses tonuyla okunmak üzere düzenlenmiş manzum dualardır (Uludağ, 2012).
--------------	---

Tablo 69. Terim: Tor

Kavram / Gösterilen	Örtü, bez parçası anlamına gelmektedir.
Gösteren	Tor
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde kullanımına rastlanmamıştır.
Diğer	Pazarcı dervişin mutfak alışverişine çıkarken yanında taşıdığı peştamal şeklindeki örtü parçasıdır (Cebecioğlu, 2014).

Tablo 70. Terim: Zeyt

Kavram / Gösterilen	Zeytinyağı anlamına gelir.
Gösteren	Zeyt
Köken	Arapça
Mevlevilikle ilişkisi	Kültür ögesi ve mutfak terimi
Günümüzde kullanımı var mı?	Günümüzde “zeytinyağı” olarak kullanımına rastlanmaktadır.
Diğer	Eski Anadolu Türkçesinde yaygın bir kullanım şeklidir (Cebecioğlu, 2014).

SONUÇ

Bu çalışmada Mevlevî kültürü mutfak terimleri derleminde yer alan terimler onomasyolojik olarak incelenmiştir. Terimler alfabetik olarak sıralanıp tasnif edilmiştir. Bu terimlerin büyük bir kısmına tasavvuf terimleri sözlüğünde rastlanmıştır. Bunların içerisinde unutulmaya yüz tutmuş terimler olduğu gibi günlük hayatta hala kullanımına yer verilenler de mevcuttur. Terimlerin çoğu Anadolu coğrafyasında hüküm sürmüş yabancı dillere mensup sözcüklerden (Arapça ve Farsça), tamlamalardan ya da tümcelerden oluşmuştur. Ayrıca bize göre Türkçe terim üretme şekillerinin dışında kalan, daha çok atasözü veya deyim niteliği taşıyan tamlama ve tümcelere de (her yemeğin tadı tuzladır, bir hırka bir lokma, erenler hâzıra etmiş duayı, baklayı ağzından çıkarmak) araştırmaya kaynaklık eden tasavvuf terimleri sözlüğünde yer almasından dolayı mutfak kültürü terimleri kabul edilmiştir.

Dildeki gösterenlerle karşılık geldikleri varlıklar arasında saymaca ve nedensiz bir ilişki olabileceği gibi “önceki-sonraki bilgi veya alt bilgi- üst bilgi - yansıma sözler gibi- adlandırmalar arasındaki ilişki gibi nedenli bir ilişki de olabilir. Bu ilişkiler şöyle açıklanabilir: Örneğin “taş” sözcüğü nedensiz bir adlandırmadır ama “taşçı” veya “taşlık” denildiğinde bir nedenlilikten söz edilebilir. Yani önceki bilgi olan “taş” sözcüğü, sonraki bilgi olan +lık eki ile birleşirse ve bu da bilinçli olarak yapılıyorsa bu bir nedene bağlanabilir ve oluşan sözcük için “göreceli nedenli adlandırma³⁶”dır denilebilir. Aynı şekilde “bilgisayar” gibi birleşik sözcük olan bir gösterge de nedensiz sayılamaz. Bu adlandırmada, adlandırılan cihazın özelliklerine yani alt bilgisine bakılarak nedenli bir adlandırma yapılmış ve yeni bir dil göstergesi (nedenli) oluşturulmuştur. Tüm bunların yanı sıra göstergeleri Türkçe eklerle işleterek daha önce hiç kullanılmamış bir sözcük ortaya çıkarılırsa burada da kısmen bir nedenlilikten söz edilebilir, örnek olarak da “ayransa-” sözcüğü verilebilir. Çünkü

³⁶ Gösterenin nedenli bir adlandırması söz konusu olsa da her millette farklı işitim imgelerine sahip oluşu onu göreceli kılar. Bu nedenle tam anlamıyla bir nedenlilikten bahsedilemez. Dolayısıyla evrensel bir işitim imgesi olmadığından var olan nedenli adlandırma, görecelidir.

burada “susa-” eylemine örneğe vardır ve bu da nedenlidir. Bununla birlikte bazı sözcükler arka planda bir bilgiyi daha gerektirebilirler. Mesela “turuncu” yerine bazı kimselerin “oranj” demesi ve dahası “turuncu”nun kendisi de geri plandaki bir bilgiyi gerektirir. Çünkü “turuncu” esasında “turunç” yani mandalina, portakal gibi meyvelerin rengidir. Burada da bariz bir nedenlilik vardır ve bu nedenlilik alt bilgi yani önceki bilgiyle açıklanabilir (k.k.3).

Mevlevi kültürü mutfak terimleri ile karşılık geldikleri kavramlar arasındaki ilişkinin göreceli nedeni mi yoksa nedensiz mi olduğu sonucuna varabilmek için gösterenlerle karşılık geldikleri kavramlar karşılaştırılmıştır. Burada söz konusu dilsel göstergeler olduğu için görsel göstergelerin aksine nedeni adlandırmaların yanı sıra nedensiz adlandırmalardan da bahsedilebilmektedir. Oysa söz konusu görsel göstergeler olmuş olsa nedensiz, keyfi bir adlandırmadan söz edilemez (Çiçek, 2014). Bu durum elbette retronimler³⁷, türetilmiş sözcükler ve tamlamalardan oluşan terimler için geçerli bir sonuç değildir. Örneğin terimler arasında yer alan “dışarı meydancısı” ve “içeri meydancısı” retronimleri için nedeni adlandırmalardan bahsedilebilir. Teze konu olan bu terimler arasında nedeni ya da nedensiz adlandırmalar olup olmadığını belirlemek için aşağıdaki tablo hazırlanmıştır.

Tablo 71. Göreceli Nedenli-Nedensiz Adlandırmalar

Terim	Adlandırma Türü
Ab	Nedensiz Adlandırma
Ab-keş	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma

³⁷ Bir kavramın ilk ortaya çıkışı genellikle tek tiptir. Bu kavramın kapsama alanı zamanla ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitlenebilmektedir. Retronim de çıkış noktası kendisi olan kavramın, çeşitlerinden ayrılması için yeniden adlandırılmasını ifade eder (Sarı, 2013). Örneğin ilk çıktığı zamanlarda “bilgisayar” denildiğinde tüplü televizyona benzeyen ve bir kasası olan elektronik cihaz akla gelirken zamanla bu kavramın çeşitlenip “dizüstü bilgisayar”ın da icat edilmesiyle “masaüstü bilgisayar” retronimi ortaya çıkmıştır. Bir kavramın retroniminin olabilmesi için öncelikle kavramı çeşitlendiren alt başlıkların kritik, belirgin özelliklerinin saptanması gerekir (Hudson, 2001). Özellikle teknolojik gelişmelere, bunun dışında da kültürel ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak kavramların çeşitlenmesi, nesnelerin yeniden adlandırılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu sayede ilk ve özgün biçimlerinin sonraki biçimlerinden ayırt edilmesi için kavramlar yeniden adlandırılır (Sarı, 2013). Toplum tarafından genellikle kabul gören bu retronimler dilde yeniden adlandırmanın en geçerli sebebi olarak görülebilir.

Retronimler yapı bakımından genellikle ad tamlaması (Örn. ev telefonu, cep telefonu) ve sıfat tamlaması (Örn. düz vites, otomatik vites) olmak üzere iki şekilde sınıflanmaktadır. Bunun dışında tematik olarak da yer adları, kişi adları, ürün adları, tarihsel olay adları... vs. gibi sınıflandırmak da mümkündür. Bu şekilde bir sınıflandırmalar, retronimlerin incelenmesi bakımından kolaylık sağlayabilmektedir (Sarı, 2013).

Ab-rizci/Abrîzî	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Ab ü Dane	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Adak	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Aş-pez	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Aş-pez Başı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Aşura	Nedensiz Adlandırma
Ateşbaz	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Ateşbaz-1 Veli Kazanı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Ateşbaz-1 Veli Makamı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Ateşbaz-1 Veli Ocağı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Ateşbaz Makamı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Baklayı Ağzından Çıkarmak	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Bulaşıkçı Dede	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Cû	Nedensiz Adlandırma
Cûiyye	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Cur'a/Cür'a	Nedensiz Adlandırma
Cünbülemek	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Çerağ	Nedensiz Adlandırma
Çerağcı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Çerağ Gülbangı	Göreceli Nedenli Adlandırma (retronim)
Çile	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Çile Çıkarmak	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Dışarı Meydancısı	Göreceli Nedenli Adlandırma (retronim)
Dolaylı Havlü/Dolama/Peşkir	Nedensiz Adlandırma
Elifi Somat	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Erenler Hâzıra Etmiş Duayı	Nedensiz Adlandırma
Etyemezler	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Fodla/Fodula	Nedensiz Adlandırma
Fukara Keşkülü	Göreceli Nedenli Adlandırma (retronim)
Gülabdan	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma

Ham	Nedensiz Adlandırma
Her Yemeğin Lezzeti Tuzladır	Nedensiz Adlandırma
Hum	Nedensiz Adlandırma
Kahve	Nedensiz Adlandırma
Kahve Nakibi	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Kahve Ocağı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Kandilci	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Karhane	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Kazancı Dede	Göreceli Nedenli Adlandırma (retronim)
Kazancı Postu	Göreceli Nedenli Adlandırma (retronim)
Kazanlığa Kapatmak	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Kazanlık	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Kazan Yatağı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Kennas	Nedensiz Adlandırma
Keşköl	Nedensiz Adlandırma
Kuzuluk	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Lokma	Nedensiz Adlandırma
Matbah Canı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Matbah-ı Şerif	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Mevt-i Ebyaz	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Meydancı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Nisan Tası	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Pazarcı Maşası	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Pirinç Meydanı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Sahk	Nedensiz Adlandırma
Saki/Saka	Nedensiz Adlandırma
Saka Postu	Göreceli Nedenli Adlandırma (retronim)
Sebzi	Nedensiz Adlandırma
Somat	Nedensiz Adlandırma
Somatçı	Göreceli Nedenli (Önceki-sonraki bilgi) Adlandırma
Somat Gülbangı	Göreceli Nedenli Adlandırma (retronim)
Şerbet	Nedensiz Adlandırma

Ta'am	Nedensiz Adlandırma
Tennure	Nedensiz Adlandırma
Terceman	Nedensiz Adlandırma
Tor	Nedensiz Adlandırma
Zeyt	Nedensiz Adlandırma

Yukarıda Mevleviliğe ait kültür öğeleri ve mutfak terimlerinin dilbilimsel boyutu ele alınmış ve tablolştırılmıştır. “Göreceli Nedenli-Nedensiz Adlandırmalar” tablosunda da görüldüğü gibi Türkçe, Arapça ve Farsça sözcük ya da sözcük gruplarından oluşan Mevleviliğe ait kültür öğeleri ve mutfak terimleri, adlandırma türlerine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmada nedensiz adlandırmaların dışında göreceli nedenli adlandırmadan iki ayrı şekilde bahsedilmiştir; önceki-sonraki bilgi ve retronim olarak. Böylelikle bu tezde, bir tasavvuf ekolü olan Mevlevi mutfağı, sadece ezoterik yönden değil aynı zamanda kültürel ve dilbilimsel yönden de incelemeye değer bir alan olarak görülmüş ve araştırılmıştır.

KAYNAKLAR

- Ahmed, F. B. (2007). *Hazreti Mevlânâ ve Yakınları "Sipehsalar Risalesi"*. (T. G. Seratlı, Dü., & A. Avni, Çev.) İstanbul: Elest Yayınları.
- Akerson, F. E. (1997). *Anlam Çeviri ve Karşılaştırma*. İstanbul: ABC Yayınları.
- Akerson, F. E. (2000). *Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Aksan, D. (1995). Dilbilim Tarihine Bir Bakış. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, 17-23.
- Aksan, D. (2000). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aksan, D. (2016). *Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2 Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Allan, K. (2009). *Concise Encyclopedia Of Semantics*. Oxford: Elsevier Science.
- Altier, S. (2008). Bektaşî İkonografisi Üzerine Bir Deneme: Hacı Bektaş Veli Müzesi'ndeki Figürlü Keşkül-ü Fukaralar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(17), 101-116.
- Bakırcı, N. (2011). *Album of the Mevlana Dervish Lodge Asitane*. Konya: Rumi Yayınları.
- Başkan, Ö. (2006). *Dilde Yaratıcılık*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Bekleyiciler, N. (2007). *Ateşbaz-ı Veli*. Konya: Tablet Kitabevi.
- Berki, A. H. (1966). *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle, Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı.
- Bilgiç, E. (1963). Eski Mezopotamya Kavimlerinde Kanun Anlayışı ve An'anesi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 21(3.4), 103-119.

- Bilgiç, E. (1982). Atatürk, Fakültemiz ve Kürsümüz, Sümerliler' in Tarihi, Kültür. *Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan*.
- Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı. (2003). Anadolu'da Mevleviliğin Üç Dönemi. E. Işın içinde, *Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü-2*. Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Ankara: Otto Yayınları.
- Cüveynî, A. A. (1988). *Tarih-i Cihan Güşa*. (M. Öztürk, Çev.) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Çelebi, C. (1986). I. Milletlerarası Yemek Kongresi., (s. 25-30). Konya.
- Çiçek, M. (2014). Dilbilimsel İlkeler Görsel Göstergelere Uygulanabilir mi? *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(32), 38-51.
- Dal, S. (2013). *Istilahat-ı Sofiyye fi Vatan-ı Asliyye Tasavvuf Terimleri*. İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.
- Demirci, M. (2013). *Hız. Mevlana ve Mevlevi Kültürü*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Dilaçar, A. (1957). Terim Nedir? *Türk Dili Dergisi*, 207-210.
- Dilaçar, A. (1968). *Dil, Diller ve Dilcilik*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Eckardt, R., Heusinger, K. v., & Schwarze, C. (2003). *Words in Time: Diachronic Semantics from Different Points of View*. New York: Mouton de Gruyter.
- Eflaki, A. (2006). *Ariflerin Menkıbeleri*. (T. Yazıcı, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Egro, G. A. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Anlam ve Kelime Değişmelerine İlişkin Araştırmalar Münasebetiyle. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 841-870.
- Eliot, T. (1987). *Kültür Üzerine Düşünceler*. (S. Kantarcıoğlu, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Eraydın, S. (2004). *Tasavvuf ve Tarikatlar*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2012). *Pozitivist Metodoloji ve Ötesi*. Ankara: Erk Yayınları.
- Füruzanfer, B. (1986). *Mevlânâ Celaleddin*. (F. N. Uzluk, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

- Gölpınarlı, A. (1959). *Mevlânâ Celâleddin: Hayatı, Felsefesi, Eserlerinden Seçmeler*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Gölpınarlı, A. (2006). *Mevlânâ' dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Guiraud, P. (1994). *Göstergebilim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Harakâni, E. H. (2013). *Şecere (Seyr ü Sülûk) Risalesi*. (S. Yalsızuçanlar, Dü.) İstanbul: Sufi Kitap.
- Heidel, A. (2007). *Enüma Eliş, Babil Yarattılış Destanı*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Engin Yayınları.
- Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Hudson, R. (2001). *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- İmer, K., Kocaman, A., & Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- İyiyol, F. (2014). Mevlevî Gülbankları ve Mevlevî Gülbanklarının İşlevsel Açından Tahlili. *Turkish Studies*, 583-600.
- İzbudak, V. Ç. (2010, Mayıs). Dergâh-ı Hz. Mevlana ve Mevlevilik. *Asitane*, s. 45-74.
- Kaplan, M. (2006). *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karpuz, H. (2010). Dünyada Mevlana İzleri Uluslararası Sempozyumu. *Balkanlar'daki Mevlevîhânelerden Günümüze Kalanlar* (s. 427-445). Konya: SÜMAM Yayınları.
- Kayaoğlu, İ. (2002). *Mevlana ve Mevlevilik*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Korkmaz, İ., & Alemdar, K. (2010). *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: TDK Yayınları.

- Koşay, H. Z. (1927, Mart). Mevlevilikte Matbah Terbiyesi. *Türk Yurdu*(27), 280-286.
- Koyuncu, Z. (2009). Hüsn ü Aşk'ta On Sekkiz Sayısı Üzerine. *Turkish Studies*, 401-423.
- Köktürk, Ş., & Eyri, S. (2013). Dilbilim ve Göstergibilim: Ferdinand de Saussure ve Göstergibilimi Anlamak. *SAÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 123-136.
- Küçük, S. (2010, Ağustos). Mevlevi Mektupları-VIII 11 Temmuz 1965 Tarihli Mektup. *Asitane*, s. 74-86.
- Mengü, M. (1995). Yüksek Lisans Tezi. *Dilde Terim Oluşturma İşlemi (Denizcilik Alanı Üzerine BİR İnceleme)*. İstanbul.
- Nar, M. Ş. (2014). Yapısalcılık Kavramına Antropolojik Bir Yaklaşım: Levi-Strauss ve Yapısalcılık. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*(27), 29-46.
- Olgun, T. (1995). *Çilehane Mektupları*. (C. Kurnaz, & G. Erişen, Dü) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ögke, A. (2013). *Elmalı'da Kişilik Oluşumu ve Nefsin Terbiyesi*. Antalya: Yazar Matbaa.
- Önder, M. (1998). *Mevlana ve Mevlevilik*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık.
- Özdemir, Y. (2013). *Matbah: Galata Mevlevihanesi Müzesi*. Mayıs 23, 2016 tarihinde T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Galata Mevlevihanesi Müzesi: <http://www.galatamevlevihanesimuzesi.gov.tr/matbah.html> adresinden alındı
- Özlü, Z. (2014). Osmanlı Sarayında Aşure Geleneği Uygulamasına Dair. *Milli Folklor*(101), 209-224.
- Özönder, H. (1988). Ateşbâz Veli ve Mevlevi Dergâhlarında Ateşbâz Veli Makâmı'nın Önemi. 3. *Milli Mevlana Kongresi* (s. 97-111). Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Pala, İ. (2005). *İki Dirhem Bir Çekirdek*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Piaget, J. (1999). *Yapısalcılık*. (A. Ş. Okyayuz, Çev.) Ankara: Doruk Yayınları.
- Rifat, S., Rifat, M., Tekgül, D., & Koş, A. (2010). *Göstergibilim, Dilbilim ve Çeviribilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Sağır, A. (2012). Bir Yemek Sosyolojisi Denemesi Örneği Olarak Tokat Mutfağı. *Turkish Studies*, 2675-2695.

- Sarı, İ. (2013). Dilde Yeniden Adlandırma İhtiyacı: Retronimler. *Türkbilig*(25), 19-26.
- Saussure, F. D. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (B. Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Schogt, H. (1992). *Theories Of Translation: An Anthology Of Essays From Dryden To Derrida*. (J. Biguenet, R. Schulte, Dü, & F. Turan, Çev.) Chicago: University of Chicago Press.
- Soysal, S. (2007). *Derviş Sofraları*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Sürücüoğlu, M. S. (1997). Türk Mutfağında Şerbetlerin Yeri ve Önemi. *Anayurttan Atayurda Türk Dünyası*, 26-33.
- Sürücüoğlu, M. S., & Özçelik, A. Ö. (2005). Eski Türk Besinleri ve Yemekleri. *Türk Mutfağ Kültürü Üzerine Araştırmalar*(34), 36-38.
- Tanık, B. (2009). *KPSS Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Yediiklim Yayınları.
- Tanrıkorur, Ş. B. (1987). Bir Eğitimin Mimarisi Mevlevi Matbah-ı Şerifi. I. *Milletlerarası Mevlana Kongresi* (s. 271-298). Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Taştan, Y. K. (2009). Sufi Şarabından Kapitalist Metaya. *Akademik Bakış*, 2(4), 53-86.
- TDK. (2006, Eylül 26). *Türk Dil Kurumu*. Türk Dil Kurumu Web Sitesi: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=POSTN%C4%B0%C5%9E%C4%B0N adresinden alınmıştır
- Top, H. (2007). *Mevlânâ'nın Yolu: Mevlevîlik*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Tosun, N. (2004). Tasavvuf Kültüründe Tekke Yemekleri . *Tasavvuf- İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 123-135.
- Tuncer, O. C. (1996). Kilis Mevlevihanesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*(2), 259-281.
- Tunç, T. (1969). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Turan, O. (1999). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tüfekçi, E. (2004). Yapısalcı Yöntem ve Uygulama Alanları Structuralism and Its Application. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*(17), 50-66.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (1996). Fodula. F. Emecen içinde, *İslam Ansiklopedisi* (Cilt 13, s. 170). İstanbul: TDV Yayınları.

- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Ulusoy, K. (2011). Türk Toplum Hayatında Yaşatılan Kahve ve Kahvehane Kültürü. *Milli Folklor*(89), 159-169.
- Üçok, N. (2004). *Genel Dilbilim (Lengüistik)*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Ünver, A. S. (1952). *Fatih Devri Yemekleri : Türkiye Gıda Hijyeni Tarihinde*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, M., & Yelok, V. (2004). *Türkçe-1 Yazılı Anlatım*. Ankara: Bilge Yayınları.
- Yazır, E. M. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*. İstanbul: Tuva Yayınları.
- Yöndemli, F. (1997). *Mevlevîlik'te Semâ Eğitimi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Zülfikar, H. (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

GÖRSELLER

- Görsel-1: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-2: <http://nagmeiask.blogspot.com.tr/2015/04/mevlevi-ayini.html> (Erişim Tarihi: 03.10.2016)
- Görsel-3: <http://www.muzafferozak.com/images3/Galata-Mevlevi.jpg> (Erişim Tarihi: 10.12.2016)
- Görsel-4: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-5: <http://muze.semazen.net/images/mevlanamuzesi/matbah5.jpg> (Erişim Tarihi: 10.12.2016)
- Görsel-6: <http://muze.semazen.net/images/mevlanamuzesi/matbah6.jpg> (Erişim Tarihi: 10.12.2016)
- Görsel-7: <http://muze.semazen.net/images/mevlanamuzesi/matbah1.jpg> (Erişim Tarihi: 10.12.2016)
- Görsel-8: <http://muze.semazen.net/images/mevlanamuzesi/matbah2.jpg> (Erişim Tarihi: 10.12.2016)
- Görsel-9: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Görsel-10: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-11: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-12: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-13: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-14: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-15: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-16: Hidâyetoğlu, A. S., Çıpan, M., Bakırcı, N., Benli, Y., & Arar, A. (2014). *Âşıklar Kâbesi (Ka'betü'l-Uşşâk)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Görsel-17: <http://www.yeniyasamokulu.com/myimages/sema1.jpg> (Erişim Tarihi: 10.12.2016)

KAYNAK KİŞİLER

Kaynak kişi 1: Prof. Dr. Milay KÖKTÜRK (Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Felsefe Tarihi A.B.D. Öğretim Üyesi)

Kaynak kişi 2: Doç. Dr. Orhan SEVGİ (İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Toprak İlimi ve Ekoloji A.B.D. Öğretim Üyesi)

Kaynak kişi 3: Yrd. Doç. Dr. İsa SARI (Hitit Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi)

ÖZ GEÇMİŞ

İmren Yıldız 1989 yılında Gaziantep’te doğdu. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi bölümünden 2010’da mezun oldu. Yüksek lisans derecesini 2016 yılında “Mevlevi Kültürü Mutfak Terimleri Üzerine Adbilimsel Bir Çalışma” konulu tezi ile Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Ana Bilim Dalı’ndan aldı. İmren Yıldız, iyi derecede İngilizce bilmekte olup 2015’ten bu yana Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

CURRICULUM VITAE

İmren Yıldız was born in 1989 in Gaziantep. She graduated from Gaziantep University Faculty of Education Department of Turkish Education in 2010. Graduated from the Department of Gastronomy and Culinary Arts of Gaziantep University Institute of Social Sciences with the thesis titled "A Scientific Study on Kitchen Terminology of Mawlawi Culture" in 2016. İmren Yıldız is fluent in English at good level and has been working as a research assistant in the Department of Gastronomy and Culinary Arts at Gaziantep University Fine Arts Faculty since 2015.